

Latvijas bibliotēkas 2020. gadā

Pārskata ziņojums

Satura rādītājs

levads	4
Priekšvārds	5
2020. gads – Covid-19 pandēmijas virpulī	7
Valsts atbalsta instrumenti bibliotēkām Covid-19 pandēmijas laikā	10
Galvenās aktualitātes un tendences	14
Nozīmīgākais starptautiskais konteksts	21
Nacionālie attīstības plānošanas dokumenti un bibliotēkas	23
LNB attīstība globālu izaicinājumu kontekstā	25
LNB darbs ārkārtējās situācijas un epidemioloģisko ierobežojumu laikā	25
LNB kā zinātniskas institūcijas darbība	28
Attālināto pakalpojumu un digitālo prasmju laikmets	32
Pasākumi – no klātienes uz tiešsaisti	35
Profesionālā pilnveide – digitālais pavērsiens	39
Darbs ar krājumu un tā popularizēšanu	40
Publicitāte – sociālo mediju uzrāviens	42
Novadpētniecības darbs	46
Ar skatu nākotnē – klātienē vai attālināti?	50
Ilgtermiņīgās attīstības mērķi – no izpratnes uz pienākumu	51
Izmantotie informācijas resursi	56

Jau trešo gadu Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) Attīstības departamenta Bibliotēku attīstības centrs sadarbībā ar citiem LNB speciālistiem ir sagatavojis pārskatu par Latvijas bibliotēkām. [Pirmais pārskata ziņojums](#) tika sagatavots 2019. gadā un aptvēra laika periodu no 2017. līdz 2018. gadam; [otrais pārskata ziņojums](#) tapa 2020. gadā un ietvēra informāciju par Latvijas bibliotēkām 2019. gadā. Šī gada izdevumā aplūkots Latvijas bibliotēku darbs 2020. gadā.

Pārskata ziņojuma mērķis ir dokumentēt galvenās tendences bibliotēku jomā 2020. gadā – nozīmīgākās aktualitātes, tendences un izmaiņas, spilgtākos pieredzes piemērus. Ziņojums sagatavots, balstoties uz Latvijas kultūras datu portāla statistikas datiem, informāciju no publisko bibliotēku darba gada pārskatiem, bibliotēku speciālistu viedokļiem un atziņām no bibliotēku nozares profesionālajiem pasākumiem, aktuālajiem nozares dokumentiem un jaunākajām nozares publikācijām. Lai iegūtu informāciju par akadēmisko un speciālo bibliotēku veikumu 2020. gadā, tika izveidota akadēmisko (augstskolu un koledžu) un speciālo bibliotēku aptaujas anketa, kuru aizpildīja 46 % akadēmisko (augstskolu un koledžu) bibliotēku un 41 % speciālo bibliotēku. Tā kā ziņojumā ietvertā informācija par akadēmiskajām un speciālajām bibliotēkām galvenokārt ir balstīta anketu rezultātos, ziņojumā var nebūt ietverta informācija par tām bibliotēkām, kuras anketu netika aizpildījušas. Lai noskaidrotu, kā 2020. gadā strādājušas skolu bibliotēkas, tika izveidota skolu bibliotēku aptaujas anketa, kuru aizpildīja 40 % skolu bibliotēku. Informāciju pārskata sagatavošanai sniedza arī Kultūras ministrijas Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļas speciālisti.

Pārskats sastāv no astoņām nodaļām. Tā kā neplānota 2020. gada aktualitāte bija piemērošanās Covid-19 pandēmijas izraisītajiem apstākļiem, izdevuma sākumā sniegts ieskats Covid-19 pandēmijas izraisītās ārkārtējās situācijas attīstībā, raksturoti galvenie bibliotēku darba ierobežojumi un valsts atbalsta instrumenti nozares atbalstam šajos apstākļos. Atsevišķā nodaļā aplūkotas galvenās bibliotēku jomas aktualitātes un tendences 2020. gadā, kā arī nozīmīgākais starptautiskais konteksts un aktuālie nacionālie plānošanas dokumenti. Tā kā darbs Covid-19 apstākļos visiem bibliotēku veidiem bija līdzīgs, akadēmisko un speciālo bibliotēku, skolu bibliotēku un publisko bibliotēku darba apskats sniegts nevis katram bibliotēku veidam veltītās nodaļās, kā tas bijis abos līdzšinējos pārskata ziņojumos, bet aplūkots caur galvenajiem bibliotēku darba virzieniem: pakalpojumi, darbs ar krājumu, publicitāte, novadpētniecība u. c. kā bibliotēku attīstības, koordinācijas un profesionālā atbalsta centram veltīta atsevišķa nodaļa, galvenos akcentus liekot uz darbu ārkārtējās situācijas un epidemioloģisko ierobežojumu laikā, kā arī uz veikumu zinātniskajā darbībā. Izdevumu noslēdz nodaļa par bibliotēku darbu ilgtspējīgas attīstības mērķu jomā un izmantoto informācijas avotu saraksts.

Priekšvārds

Cienījamās kolēģes un kolēģi! 2020. gads ieies vēsturē kā pirmais Covid-19 gads. Cerams, ka otrajam – 2021. – nesekos nākamie. Man ir grūti kaut ko piebilst pie tā, kas šajā ziņojumā apkopots. Nepārprotami redzams, ka bibliotēku SAIME ir ļoti cienījami rīkojusies apstākļos, kad mēs – sabiedrība visā pasaulē – sastapāmies ar kaut ko, kas šai paaudzei nebija jāpiedzīvo. Ziņojumā izsmēloši un vispusīgi raksturoti svarīgākie notikumi un dati. Pirmkārt, ļoti būtiski bija tas, ka pašas bibliotēkas, ne mirkli nešauboties, domāja par to, kā turpināt pildīt savu pienākumu pret sabiedrību. Tas neizbēgami bija saistīts ar risinājumiem, KĀ to sasniegt? Šajā gadījumā tika uzrādīta atvērtība skaitļošanas [digitālajai, lietuviski “skaitmenīmo”] videi un jauniem saziņas ceļiem. Otrkārt, sadarbībā ar valsts un vietvaru iestādēm, tika nodrošināts vērā ņemams atbalsts gan līdzekļu, gan tiesību jomā. Treškārt, tika “iedarbināta” nebijusi pieredzes apmaiņa – kā valsts robežās, tā starptautiski; Latvijas bibliotēku darbs ir ticis pamanīts un uzteikts. Līdz ar to droši vien nebūtu jāaizraujas ar trūkumu meklēšanu, jo katra bibliotēkas darbinieka, katras bibliotēkas labvēlīgais devums ir krietnā pārsvarā.

Pateicībā par nesavtīgo un izdomas bagāto rīcību, es sekojošajās rindās gribētu padalīties pārdomās par tuvāku vai tālāku nākotni. Uz tām mani pamudināja samērā strupās nodaļas virsraksts “Ar skatu nākotnē – klātienē **vai** attālināti?”. Treknie burti lietoti apzināti. Domāju, ka būtu laiks pārdomām par to, kādas bibliotēkas izies no sērgas laikiem. Vispirms jau jārēķinās ar to, ka mēs nekad neatgriezīsimies 2019. gadā. Un tomēr – es ticu, ka tiks pārvarēti ļoti daudzi ierobežojumi. Mums būs jauni apstākļi. Taču svarīgs jautājums paliks – kādas ietekmes atkāpsies, kas atgriezīsies un kas varētu būt pilnīgi jauns, nebijis? Izmantošu vērtējumu “Covid-19 pandēmijas izraisīto tendenču kopsavilkums”.

Cerams, ka pazudīs tādi traucējumi kā:

- ierobežota/traucēta klātienē pakalpojumu pieejamība,
- lēnāka krājuma aprīte,
- atcelti klātienē pasākumi, nodarbības un citas norises,
- datorpakalpojumu aizliegums/izmantošanas ierobežojumi,
- klātienē komunikācijas trūkums ar lasītājiem, kolēģiem, sadarbības partneriem,
- projektdarbības pārplānošana (pagarināti termiņi, atceltas/pārceltas aktivitātes, to pielāgošana virtuālajai videi),
- situācijas mainība, neskaidrība par nākotnes plāniem,
- liels laika patēriņš un neplānoti finanšu izdevumi dezinfekcijas darbiem.

Grūtāk pateikt par:

- statistikas rādītāju (īpaši fiziskā apmeklējuma un izsnieguma) kritums,
- bibliotēkas kā fiziskās tikšanās vietas nozīmes kritums,
- ienākumu kritums no maksas pakalpojumiem.

Atklāti sakot, man liekas, ka, ņemot vērā radušos apstākļus, kritums nav nemaz tik apjomīgs. Vismaz nešķiet, ka tas ir neatgriezenisks. Te liela nozīme būs arī citiem nosacījumiem, kuri ietekmēs bibliotēku darbu. Piekrītu, ka ir pamatotas bažas par to, kā atjaunosies "vietas" nozīme. Ir jārēķinās ar ļaužu paradumu maiņu. Tomēr es ticu, ka bibliotēku darbiniekiem pietiks izdomas, lai savu lomu ne tikai atgrieztu, bet arī nostiprinātu. Arī šeit līdzās būs citas ietekmes, piemēram, administratīvi teritoriālā reforma. Pašu ieņēmumi lielā mērā būs atkarīgi no klātienē pasākumiem, taču jāatceras, ka tie ļoti strauji pieaug no pakalpojumiem tīmekļa vidē.

Daudzajiem "ieguvumiem", cerams, būs paliekoša nozīme. Attālo pakalpojumu un satura pieejamība, visticamāk, saglabāsies pieaugošā apjomā. Ļoti iespējams, nostiprināsies tas, ka tiešsaistes pasākumi spēs piesaistīt daudz vairāk cilvēku nekā organizējot tos tikai klātienē. Neapšaubāmi dažādosies un sazarosies saziņas ceļi. Lasītāji un bibliotēku darbinieki turpinās apgūt visas attālās saziņas, rīku lietošanas, pieaugošā satura un zināšanu izguves un to apstrādes (piemēram, datu izraces) prasmes. Bez šaubām, tiks izmantoti atradumi attālo norišu pieredzē arī tad, ja būs iespējams pulcēties klātienē. Kaut kādā mērā bibliotēkas kopumā ietekmēs arī Eiropas un Latvijas ieceres saistībā pāreju uz skaitļošanas vidi ["digitālā transformācija"] un mākslīgo prātu ["intelektu"]. Droši vien vislielākā ietekme būs uz zinātnisko un mācību iestāžu bibliotēkām. Tomēr es domāju, ka sērga neradīs pilnīgu apvērsumu, vienīgi paātrinās gaitu gan attīstības jomā, gan novecojošu pieeju atmešanas ziņā.

Uzskatu, ka pamatvērtības nebūs būtiski mainījušās. Pirmkārt, kā norāda paši bibliotēku darbinieki, galvenie aizvien ir šādi stūrakmeņi – grāmata, lasīšana, vieta saimē/kopienā/sabiedrībā (aizvien tiek veicinātas jaunas ēkas un telpas), kultūra, visu līmeņu izglītība, pētniecība. Tas nav pretrunā arī ar to, ka attēls un skaņa ir ienākusi pieaugošā ātrumā. Bibliotēkas aizvien ir atbildīgas par ticama un uzticama satura piedāvāšanu, par tā pieejamības nodrošināšanu it visur un ikvienam neatkarīgi no dzīves vai darba vietas, sevišķi domājot par mazaizsargātām iedzīvotāju grupām.

Atgriežoties pie "klātienē **vai** attālināti?", nenoliedzami jāatzīst, ka sērga ir nostiprinājusi krustojumbibliotēkas [es vienmēr esmu meklējis latvisku jēdzienu terminam "hybridlibrary"] pieeju, bet tomēr tuvākajos gadu desmitos turpināsies abu stāvokļu līdzāspastāvēšana. Jo visa sabiedrība aizvien dzīvo zināšanu sabiedrības krustcelēs. Tātad "klātienē **un** attālināti"!

Latvijas Nacionālās bibliotēkas direktors
Andris Vilks

2020. gads – Covid-19 pandēmijas virpulī

2020. gada atslēgvārds bija Covid-19 pandēmija, kas ietekmējusi valsts, sabiedrības un katra cilvēka ikdienas dzīvi, mainījusi paradumus, savstarpējo saskarsmi, ierasto pakalpojumu saņemšanas kārtību un pieejamību. Pandēmijas radītie apstākļi un krīzes vadības nosacījumi ir prasījuši no bibliotēkām spēju ātri reaģēt, pastiprināti koordinēt savas darbības, sadarboties un sniegt atbalstu valsts un pašvaldību institūcijām, lai ierobežotu Covid-19 infekcijas izplatību un atbildētu uz tās radītajiem izaicinājumiem, vienlaikus turpinot nodrošināt iedzīvotājiem tik ļoti nepieciešamos informācijas un kultūras pakalpojumus.

Ņemot vērā Pasaules Veselības organizācijas noteikto Covid-19 pandēmijas apmēru un mērķi to ierobežot, Latvijas valdība 2020. gada 12. martā pieņēma lēmumu valstī izsludināt ārkārtējo stāvokli no lēmuma pieņemšanas brīža līdz 14. aprīlim, nosakot vairākus ierobežojumus Covid-19 izplatības ierobežošanai, t. sk. pārtraucot mācību procesa norisi klātienē visās izglītības iestādēs, aizliedzot visus publiskos pasākumus ar vairāk nekā 200 cilvēkiem (no 19. marta noteikts 50 cilvēku ierobežojums), iesakot sniegt pakalpojumus un veikt darbu attālināti. 29. martā tika noteikti papildu pulcēšanās ierobežojumi, piemēram, 2 m distances ievērošana. 7. aprīlī ārkārtējā situācija tika pagarināta līdz 12. maijam, bet 7. maijā tā tika pagarināta līdz 9. jūnijam, vienlaikus būtiski atvieglojot dažus ierobežojumus. Ārkārtējā situācija Latvijā tika pārtraukta 9. jūnijā, atstājot spēkā atsevišķus ierobežojumus. No 9. novembra līdz 2021. gada 7. februārim tika izsludināta nākamā ārkārtējā situācija Latvijā, pastiprinot ierobežojumus no 21. decembra.¹ Ārkārtējās situācijas ierobežojumi būtiski ietekmēja bibliotēku darba organizāciju un pakalpojumu sniegšanu.

Covid-19 izraisītās ārkārtējās situācijas dēļ Latvijas bibliotēkas pilnā režīmā sabiedrībai bija atvērtas vien nepilnus trīs mēnešus gada sākumā. Papildus valdības noteiktajiem ierobežojumiem tika ņemta vērā arī situācija katrā pašvaldībā un atbilstoši tam pieņemti vietēja mēroga rīkojumi attiecīgās pašvaldības institūciju darbības noteikšanai Covid-19 pandēmijas apstākļos; izglītības iestāžu, t. sk. augstskolu, bibliotēku darbs tika organizēts saskaņā ar izglītības iestādes administrācijas rīkojumiem. Šī iemesla dēļ bibliotēku darbībā valstī bija vērojamas atšķirības – kamēr vienas bibliotēkas bija slēgtas un piedāvāja tikai attālinātos pakalpojumus, citas bija atvērtas un piedāvāja arī klātienē pakalpojumus, ievērojot attiecīgajā brīdī noteiktos ierobežojumus un epidemioloģiskās prasības.

1 Informācija par ārkārtējā stāvokļa procesiem Latvijā no Nacionālās enciklopēdijas šķirklja ["Covid-19 pandēmija"](#).

Bibliotēku darba organizāciju Covid-19 pandēmijas apstākļos raksturo šādi aspekti:

- drošas darba vides organizācija darbiniekiem;
- attālinātā darba organizācija;
- attālināta/bezkontakta pakalpojumu sniegšana;
- bibliotēku pielāgošana epidemioloģiski drošam lietotāju klātienas apmeklējumam.

Galvenie ar Covid-19 izplatības ierobežošanu saistītie bibliotēku darbības ierobežojumi:

- krājuma brīvpiekļuves aizliegums;
- izdevumu izvēles un pasūtīšanas iespēja tikai attālināti (e-katalogā, pa e-pastu, telefonu);
- lasītāju nodoto izdevumu ievietošana karantīnā uz 72 stundām (nav pieejams citiem interesentiem);
- bibliotēkas telpās vienlaikus uzturēties atļautais cilvēku skaits (tika noteikts, ņemot vērā telpu platību, atkarībā no aktuālajiem ierobežojumiem vienam apmeklētājam nodrošinot 3 līdz 10 m² no publiski pieejamo telpu platības);
- 2 m distances ievērošana;
- atrašanās laika ierobežojums bibliotēkā (atkarībā no aktuālajiem ierobežojumiem lasītājiem bibliotēkas telpās bija atļauts uzturēties no 15 līdz 60 min dienā);
- datorpakalpojumu izmantošanas aizliegums vai izmantošanas ierobežojums uz noteiktu laiku vai pieejamo datorvietu skaitu;
- klātienas pasākumu un nodarbību organizēšanas aizliegums vai ierobežojumi (apmeklētāju skaita un distances ievērošana, fiksētas personalizētas sēdvietas ar prasībām atbilstošas platības un distances ievērošanai).

Bibliotēku darbību 2020. gadā var iedalīt šādos posmos:

- 01.01.2020.–12.03.2020. bibliotēku darbs pilnā atvērtībā sabiedrībai;
- 13.03.2020.–12.05.2020. bibliotēkas lielākoties ir slēgtas, atcelti visi klātienes pasākumi un nodarbības, pakalpojumi pieejami tikai attālināti;
- 13.05.2020.–09.06.2020. bibliotēkas ir atvērtas, ievērojot aktuālos ierobežojumus un epidemioloģiskās prasības, klātienes pakalpojumu klāsts dažādu pašvaldību un resoru bibliotēkās atšķiras, piemēram, lasītavu pieejamība, preses pieejamība;
- 10.06.2020.–08.11.2020. bibliotēkas ir atvērtas, ievērojot atvieglotus ierobežojumus, piemēram, pieejamas lasītavas un krājuma brīvpieeja;
- 09.11.2020.–20.12.2020. bibliotēkas ir atvērtas, ievērojot atjaunos stingrākos ierobežojumus;
- 21.12.2020.–31.12.2020. bibliotēkas ir slēgtas, pakalpojumi pieejami tikai attālināti.

Lai varētu veikt lasītāju apkalpošanu klātienē, bibliotēkās tika veikti nepieciešamie epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 izplatības ierobežošanai: uzstādīti aizsargstikli; izvietoti roku dezinfekcijas līdzekļi (dažās bibliotēkās – bezkontakta dezinfekcijas stendi); nodrošināta vieta krājuma karantīnai; uz grīdas uzlīmētas lentes 2 m distances ievērošanai; darbiniekiem (dažviet – arī apmeklētājiem)

2020. gada marts un tālākie notikumi (Covid-19 uzliesmojums, ārkārtējās situācijas izsludināšana, dažādi pakalpojumu pieejamības, pulcēšanās ierobežojumi) ieviesa korekcijas visos plānos. Vajadzēja sākt mācīties dzīvot un strādāt jaunos apstākļos. Saldus pilsētas bibliotēka.

Organizējot bibliotēku darbu, tika sekots līdz epidemioloģiskajai situācijai konkrētajā pašvaldībā un atbilstoši, sadarbībā ar pašvaldību, lemts par izmaiņām bibliotēku darba organizācijā. Alūksnes pilsētas bibliotēka.

nodrošinātas aizsargmaskas un cimdi; bibliotēku ārdurvis aprīkotas ar zvana pogām; veikta regulāra telpu un virsmu dezinfekcija; pārkārtotas bibliotēku telpas distances ievērošanai un cilvēku plūsmas koriģēšanai u. c.

Covid-19 ierobežojumi Rīgas Centrālajā bibliotēkā.
Dainas Ģeibakas foto

Valsts atbalsta instrumenti bibliotēkām Covid-19 pandēmijas laikā

Covid-19 seku mazināšanai un krīzes pārvarēšanai, kā arī lai nodrošinātu bibliotēku darbības nepārtrauktību nenoteiktības apstākļos, pēc ārkārtējā stāvokļa iestāšanās nekavējoties tika iedarbināti vairāki valsts atbalsta instrumenti informatīvam, konsultatīvam un profesionālam atbalstam bibliotēku nozarē strādājošajiem.

Sistemātisks atbalsts nozarei ārkārtējās situācijas apstākļos

Reaģējot uz 2020. gada 12. martā pieņemto Latvijas valdības lēmumu par ārkārtējā stāvokļa izsludināšanu, Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB) kā Latvijas bibliotēku metodiskais un konsultatīvais centrs sadarbībā ar Kultūras ministriju operatīvi sagatavoja "Ieteikumus publiskajām bibliotēkām pakalpojumu nodrošināšanai ārkārtas situācijas apstākļos Covid-19 izplatības ierobežošanai" ([sagatavotas trīs atjauninātas versijas](#)). Ieteikumus izmantot tika aicinātas arī akadēmiskās, speciālās un skolu bibliotēkas. Visā Covid-19 pandēmijas periodā LNB sniedza sistemātisku informatīvo, konsultatīvo un profesionālo atbalstu bibliotēkām ārkārtējās situācijas apstākļos, uzturēja nepārtrauktu attālināto komunikāciju saistībā ar aktuālās informācijas apzināšanu un izplatīšanu, veica regulāru situācijas monitoringu bibliotēkās, sniedza pieredzes apkopojumus bibliotēku pakalpojumu nodrošināšanai Covid-19 ierobežojumu un epidemioloģisko prasību apstākļos. Profesionālās pilnveides pasākumi tika pārnesti uz digitālo vidi ar iespēju tos apmeklēt un līdzdarboties visu veidu bibliotēku speciālistiem visā Latvijā neatkarīgi no bibliotēku un bibliotekāru atrašanās vietas.

Brīva piekļuve pilnam digitālajam saturam

Ņemot vērā to, ka valstī izsludinātās ārkārtējās situācijas dēļ LNB un lielākā daļa Latvijas bibliotēku tika slēgtas, tādējādi liedzot iespēju lasītājiem piekļūt, piemēram, studijām un pētniecībai nepieciešamai informācijai, operatīvi tika pieņemts lēmums digitalizēto periodisko izdevumu un grāmatu kolekcijas padarīt brīvi pieejamas ārpus bibliotēku telpām. Pateicoties Kultūras ministrijas atbalstam, LNB ārkārtējās situācijas izsludināšanas sākumposmā panāca vienošanos ar Autortiesību un komunikēšanas konsultāciju aģentūru/Latvijas Autoru apvienību (AKKA/LAA) par Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas periodisko izdevumu kolekcijas "[Periodika.lv](#)" un [Grāmatu portāla](#) brīvu pieejamību. Vienošanās tika vairākkārt pagarināta un nodrošināja pakalpojuma pieejamību līdz 2020. gada beigām.² Pateicoties vienošanās rezultātā panāktajai brīvpiekļuvei un aktīvai šo digitālo resursu popularizēšanai no bibliotēku puses, abu portālu izmantojums salīdzinājumā ar 2019. gadu pieaudzis par 50 %.

2 Vienošanās ir pagarināta līdz 2021. gada beigām.

Apkopotā veidā pieejami #Ēkultūra digitālie resursi un e-pakalpojumi

Nozīmīgs atbalsts kultūras un izglītības procesa nepārtrauktībai bija Kultūras ministrijas informatīvā kampaņa [#Ēkultūra](#). Tā tika uzsākta 2020. gada 16. martā, aicinot iedzīvotājus ārkārtējās situācijas laikā visdažādākās kultūras norises baudīt digitāli, kā arī izmantot kultūras jomas e-pakalpojumus. Kampaņas mērķis bija apkopotā veidā vienuviet – Kultūras ministrijas tīmekļvietnē – darīt pieejamus kultūras institūciju digitālos resursus un e-pakalpojumus, lai nodrošinātu iedzīvotāju informācijas, mūžizglītības, izklaides un citu ar kultūru saistītu iespēju pieejamību.

Atbalsts publisko bibliotēku grāmatu iepirkumam

Ņemot vērā nepieciešamību atbalstīt gan krīzes skarto grāmatniecības nozari, gan papildināt Latvijas publisko bibliotēku krājumus ar augstvērtīgiem pēdējo gadu izdevumiem, Latvijas valdība 2020. gada 16. jūnijā pēc Kultūras ministrijas izstrādāta rīcības plāna piešķīra finansējumu 300 000 eiro apjomā no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas publiskajām bibliotēkām īstenošanai. Programmu īstenoja LNB, un tās rezultātā 2020. gada otrajā pusgadā iegādātas 326 nosaukumu grāmatas 32 615 eksemplāros no 33 Latvijas izdevniecībām: 67 % oriģinālliteratūra un 33 % tulkojumi; 50 % – 2019. gadā izdotās grāmatas, 27 % – 2020. gada, bet 23 % – 2018. gada izdevumi. Programmas ietvaros 779 publisko bibliotēku krājumi tika papildināti ar augstvērtīgu Latvijas izdevēju produkciju, veicinot grāmatniecības un izdevējdarbības attīstību, sniedzot būtisku atbalstu autoriem, tulkotājiem un citiem grāmatniecības nozarē iesaistītajiem radošo profesiju pārstāvjiem. Daudzas publiskās bibliotēkas savos gada pārskatos norādījušas, ka grāmatu iepirkums uzskatāms arī par bibliotēkas popularizējošu notikumu, kas spēcīgi rezonēja sabiedrībā, plašsaziņas līdzekļos un sociālajos medijos.³

Vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas publiskajām bibliotēkām eksemplāri vispirms nonāca Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Foto no LNB Bibliotēku attīstības centra arhīva

3 Plašāka informācija par iepirkumu: LNB tīmekļvietnes sadaļā "Projekti" ([Vērtīgo grāmatu iepirkuma programma publiskajām bibliotēkām](#)) un Latvijas Bibliotēku portāla publikācijā "[Kultūras ministrijas atbalsts vērtīgo grāmatu iepirkumam](#)".

Vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas publiskajām bibliotēkām kolekcija uzsāk ceļu uz Ludzas reģiona bibliotēkām. Foto no LNB Bibliotēku attīstības centra arhīva

Atbalsts bibliotēku un muzeju speciālistu digitālo prasmju attīstībai

Covid-19 krīze uzskatāmi izgaismoja nepieciešamību papildināt kultūras nozares darbinieku profesionālo kompetenci, īpaši digitālajā jomā, tāpēc tika nolemts īstenot prasmju pilnveides attīstības programmu, kuras mērķis – paaugstināt kultūras nozares darbinieku prasmes, t. sk. digitālās, tādējādi vairojot nozares noturību un kapacitāti. Saskaņā ar Kultūras ministrijas izstrādātu rīcības plānu Latvijas valdība 2020. gada 16. jūnijā no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem piešķīra finansējumu 30 000 eiro apjomā bibliotēku un muzeju darbinieku digitālo prasmju pilnveidei. Seminārus organizēt tika uzticēts LNB. Sadarbībā ar Datorzinību centru un bibliotēku un muzeju darbiniekiem saturiski un tehniski tika nodrošināta četru tiešsaistes mācību programmu īstenošana: “Modernu un kvalitatīvu digitālo vizuālo materiālu izveide”; “Tiešsaistes pasākumu organizēšana un virtuālo izstāžu veidošana”; “Komunikācijas un sadarbības rīki digitālajā vidē un digitālais un sociālo mediju mārketing”; “Efektīva un droša komunikācija ar mērķauditoriju tīmeklī”. Pavisam kopā programmas apguva sešas dalībnieku grupas, aptverot

347 darbiniekus no bibliotēkām un muzejiem visā Latvijā. Mācību saturu – pavisam kopā 269 akadēmiskās stundas – nodrošināja 12 pasniedzēji, t. sk. bibliotēku un muzeju darbinieki. Mācības ne tikai pilnveidoja bibliotēku un muzeju darbinieku digitālās prasmes, bet arī deva iespēju uzlabot bibliotēku un muzeju pakalpojumu popularizēšanas un izmantošanas kvalitāti, kā arī ar interaktīvu metožu palīdzību attīstīt jaunus un inovatīvus attālinātos pakalpojumus, aktīvāk un pārliecinošāk darboties digitālā mārketinga jomā.⁴

Bibliotēku un muzeju darbinieku digitālo prasmju pilnveides nodarbību norise. Foto no LNB Bibliotēku attīstības centra arhīva

4 Plašāka informācija par mācībām – Latvijas Bibliotēku portāla publikācijās: [“Noslēgušies Kultūras ministrijas atbalstītie semināri bibliotēku un muzeju speciālistu digitālo prasmju attīstībai”](#) un [“Kultūras ministrijas atbalstīto semināru bibliotēku un muzeju speciālistu digitālo prasmju attīstībai novērtējums”](#).

Galvenās aktualitātes un tendences

Pamatojoties uz Latvijas kultūras datu portāla statistikas datiem⁵, 2020. gadā Latvijā darbojās 1505 bibliotēkas. Gada laikā klātienē bibliotēkas apmeklētas 7,5 miljonus reižu. Bibliotēku krājuma kopskaits 2020. gada beigās bija 39 miljoni vienību, savukārt aktīvo lietotāju kopskaits 2020. gadā bija 39 % no kopējā iedzīvotāju skaita.

Attēls "Latvijas bibliotēkas 2020. gadā"

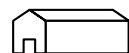
1505

bibliotēku skaits Latvijā

1

nacionālā bibliotēka
(Latvijas Nacionālā bibliotēka)

=

+

48

augstākās izglītības
iestāžu bibliotēkas

29

augstskolu
bibliotēkas

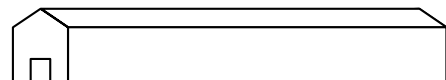
19

koledžu
bibliotēkas

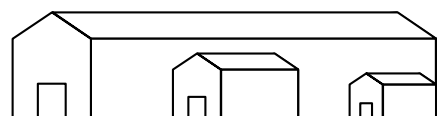
22

speciālās bibliotēkas

664

vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas

770

publiskās
bibliotēkas

=

762

pašvaldību
publiskā
bibliotēkas

+

8

Latvijas
Neredzīgo
bibliotēka
ar filiālēm

39 %

Latvijas iedzīvotāji
izmanto bibliotēku
pakalpojumus

1267

vidējais iedzīvotāju skaits uz
vienu bibliotēku

20,4

vidēji bibliotēkās glabāto dokumentu
skaits uz katru iedzīvotāju

10

fizisko apmeklējumu skaits uz vienu
lietotāju (reizes gadā)

250

lietotāju skaits uz vienu
bibliotekāro darbinieku

66.65 €

bibliotēku kārtējie izdevumi
uz vienu lietotāju (eiro gadā)

bibliotēku apmeklējums

- 36 %

fiziskais
apmeklējums

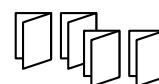
5.2

grāmatu izsniegums
uz vienu Latvijas
iedzīvotāju

+ 29 %

virtuālais
apmeklējums

13.4

grāmatu izsniegums
uz vienu aktīvo
bibliotēkas lietotāju

5 Bibliotēku statistikas dati publiski pieejami [Latvijas kultūras datu portālā](#). Latvijas bibliotēku statistiku apkopo un publisko LNB Bibliotēku attīstības centrs. Bibliotēku statistikas datu apkopojums pieejams [LNB tīmekļvietnē](#).

2020. gadā kopējais bibliotēku skaits valstī samazinājies par 2,3 %, kas ir mazāk nekā iepriekšējā periodā (3,5 %). Pārsvārā šo samazinājumu tāpat kā līdz šim veido skolu bibliotēku skaita samazinājums, kas 2020. gadā bija 3,3 % (2019. gadā – 6,1 %). Pašvaldību publisko bibliotēku sektorā viena bibliotēka ir slēgta, bet deviņas bibliotēkas reorganizētas par struktūrvienībām, saglabājot bibliotekāro un informācijas pakalpojumu klāstu attiecīgajā teritorijā; Bibliotēku reģistrā iekļauta viena jauna publiskā bibliotēka – Ogres Centrālās bibliotēkas mobilā filiāle (bibliobuss). Bibliotēku skaita izmaiņas notikušas arī speciālo bibliotēku sektorā – piecas speciālās bibliotēkas ir precizējušas darbības principus un sniegtos pakalpojumus, pārejot citā statusā, vai ir slēgtas; Bibliotēku reģistrā iekļauta viena jauna speciālā bibliotēka – Satversmes tiesas bibliotēka.

Skatot 2020. gada bibliotēku snieguma rādītājus, jāņem vērā Covid-19 pandēmijas iespaids, jo lielāko daļu pārskata perioda bibliotēkas strādāja ārkārtējās situācijas ierobežojumu apstākļos. Bibliotēku aktīvo lietotāju⁶ skaits 2020. gadā ir samazinājies par 9 %. Ievērojami samazinājies bibliotēku fiziskais apmeklējums – 36 %, turpretī virtuālais apmeklējums salīdzinājumā ar 2019. gadu ir pieaudzis – par 29 %, un to ietekmējuši gan Covid-19 ierobežojumi, gan bibliotēku spēja ātri pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Virtuālā apmeklējuma pieaugums norāda arī uz to, ka bibliotēkas veiksmīgi piedāvā pakalpojumus attālināti, veic kvalitatīvu konsultatīvo un izglītojošo darbu, lai iedzīvotāji prastu šos pakalpojumus izmantot. Skatot fizisko un virtuālo apmeklējumu kopā, bibliotēku apmeklējums, 2020. gadā ir samazinājies par 12 %. Fiziskā apmeklējuma samazinājumu 2020. gadā visvairāk ietekmēja Covid-19 ierobežojumi attiecībā uz bibliotēku klātienas apmeklējumu – gan bibliotēku slēgšana uz noteiktu laiku, gan klātienas pasākumu organizēšanas un datorlasītavu izmantošanas aizliegums un ierobežojumi. Visu veidu bibliotēkas norāda uz ievērojamu sociālo mediju apmeklējuma pieaugumu 2020. gadā – informācija par bibliotēku aktualitātēm un pakalpojumiem tika aktīvi izplatīta arī šajās virtuālajās platformās, ievērojot klātienas pasākumu ierobežojumus, daudzas bibliotēkas savus pasākumus un aktivitātes pārcēla uz saviem sociālo mediju kontiem.

Kopējo 2020. gada izsnieguma pieaugumu, kas ir 19,4 %, pamatā veido e-resursu izmantošanas pieaugums Latvijas Nacionālajā digitālajā bibliotēkā. Pārējām bibliotēkām vērojams izsnieguma samazinājums. Lai gan atsevišķu bibliotēku izsniegumā vērojams pieaugums, tomēr kopējais rādītājs ir ar negatīvu tendenci, ko noteica bibliotēku klātienas apmeklējuma un krājuma izsniegšanas un nodošanas ierobežojumi.

Gan e-pakalpojumu attīstība, gan e-resursu izmantojuma pieaugums rosināja bibliotēku statistikas uzskaites pārskatīšanu, precizējot atsevišķu rādītāju definējumu un iekļaujot jaunus uzskaites aspektus: tika paplašināta virtuālā apmeklējuma definīcija, iekļaujot tajā tiešsaistes pasākumu apmeklējumu, diskutēts par e-resursu uzskaiti un virtuālo izsniegumu.

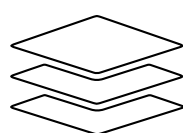
6 Aktīvs lietotājs ir reģistrēts lietotājs, kas pārskata periodā apmeklējis bibliotēku vai izmantojis bibliotēkas infrastruktūru un pakalpojumus. Informācija un dokumentācija. Starptautiskā bibliotēku statistika : LVS ISO 2789 : 2016. Aizstāj LVS ISO 2789 : 2007. Rīga : Latvijas Standarts, 2016. 10. lpp.

Lai pēc iespējas korektāk atspoguļotu bibliotēku e-pakalpojumu izmantojumu, LNB uzsākts darbs gan pie e-resursu un to pieejamības pilnveides, gan uzskaites uzlabošanas.

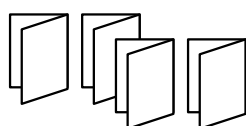
Finanšu ziņā 2020. gads ir zīmīgs ar bibliotēku maksas pakalpojumu ieņēmumu kritumu, jo nenotika kopēšanas, drukāšanas, iesiešanas darbi, telpu izīrēšana u. tml. Kopējie kārtējie bibliotēku izdevumi uzrāda pozitīvu tendenci: 2020. gada pieaugums ir 2 %, ieskaitot vērtīgo grāmatu iepirkuma programmu publiskajām bibliotēkām (bez šīs programmas tas būtu 1 %).

Publisko bibliotēku kopējiem krājuma izdevumiem pievienojot vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas finansējumu, 2020. gada izdevumi krājumam salīdzinājumā ar 2019. gadu palielinājušies par 13 %. Tas norāda, ka šis atbalsts ir bijis vērā ņemams – publisko bibliotēku līdzekļi krājuma komplektēšanai 2020. gadā vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas ietekmē palielinājušies par 12 %. Kopējais jaunieguvumu skaits salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu ir pieaudzis par 3,6 %, un arī to ievērojami ietekmēja vērtīgo grāmatu iepirkuma programma publiskajām bibliotēkām. Kopējā bibliotēku jaunieguvumu procentuālā daļa no kopējā krājuma 2020. gadā bija 3,5 %, 2019. gadā – 3 %. Kopējais bibliotēkāju atalgojuma rādītājs 2020. gadā pieaudzis par 2,3 %.

Attēls "Vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas publiskajām bibliotēkām ietekme"

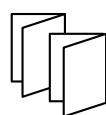

kopējie kārtējie
bibliotēku izdevumi

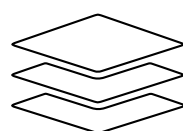
+ 2 %

ieskaitot vērtīgo grāmatu iepirkuma
programmu publiskajām bibliotēkām

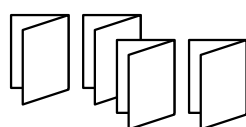

+ 1 %

bez vērtīgo grāmatu iepirkuma
programmas publiskajām
bibliotēkām

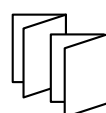

publisko bibliotēku
kopējie krājuma
izdevumi

+ 13 %

ieskaitot vērtīgo grāmatu iepirkuma
programmas finansējumu

+ 12 %

bez vērtīgo grāmatu iepirkuma
programmas

Covid-19 pandēmijas izraisīto tendenču kopsavilkums

leguvumi	Traucējumi
• jaunu digitālo rīku apguve un ieviešana • jaunu prasmju apguve, digitālo prasmju pilnveide • attālināto pakalpojumu attīstība • e-pakalpojumu izmantojuma pieaugums • attālināti pieejamo digitālo informācijas resursu klāsta pieaugums • pasākumu organizēšana tiešsaistē (apgūtas jaunas auditorijas, paplašināts interesentu loks) • plašs profesionālās pilnveides pasākumu klāsts tiešsaistē ar iespēju piedalīties, nebraucot uz pasākuma norises vietu • līdzekļu ietaupījums no komandējumu izdevumiem • veikts pastiprināts darbs ar krājumu, datubāzēm, novadpētniecības materiāliem, telpu iekārtojumu • krājuma papildinājums vērtīgo grāmatu iepirkuma programmas publiskajām bibliotēkām rezultātā • bibliotēkas lomas un nozīmes stiprināšanās vietējā kopienā un sabiedrībā	• statistikas rādītāju (īpaši fiziskā apmeklējuma un izsnieguma) kritums • ierobežota/traucēta klātienēs pakalpojumu pieejamība • lēnāka krājuma aprīte (pagarināti izsnieguma termiņi, jo bibliotēkas bija slēgtas; 72 h karantīna lasītāju nodotajiem izdevumiem) • atcelti klātienēs pasākumi, nodarbes un citas norises • datorpakalpojumu aizliegums/izmantotības ierobežojumi • ienākumu kritums no maksas pakalpojumiem • bibliotēkas kā fiziskās tikšanās vietas nozīmes kritums • klātienēs komunikācijas trūkums ar lasītājiem, kolēģiem, sadarbības partneriem • projektdarbības pārplānošana (pagarināti termiņi, atceltas/pārceltas aktivitātes, to pielāgošana virtuālajai videi) • situācijas mainība, neskaidrība par nākotnes plāniem • liels laika patēriņš un neplānoti finanšu izdevumi dezinfekcijas darbiem

Galvenās bibliotēku nozares normatīvo aktu izmaiņas saistītas ar grozījumiem Bibliotēku likumā. 2020. gadā Kultūras ministrija izstrādāja likumprojektu par grozījumiem Bibliotēku likumā, lai nodrošinātu normatīvā regulējuma atbilstību Eiropas Padomes konvencijai par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām. Likumprojekts ir saistīts arī ar grozījumiem Krimināllikumā (pieņemti 2021. gada 7. janvārī), kas paredz kriminālatbildību par nelikumīgām darbībām ar kultūras priekšmetiem, t. sk. īpaši aizsargājama bibliotēku krājuma dokumentiem. Likumprojekts nosaka, kādi dokumenti ietilpst īpaši aizsargājamā bibliotēkas krājumā, kā arī rīcības pamatprincipus un aizliegumus – aizliegums glabāt, pārvietot, pārsūtīt, atsavināt, izvest ārpus Latvijas Republikas vai ievest tajā nelikumīgi iegūtus īpaši aizsargājamā bibliotēkas krājuma dokumentus, neieklejaut īpaši aizsargājamā bibliotēkas krājumā iespējami nelikumīgi iegūtus dokumentus, iznīcināt un bojāt īpaši aizsargājamā bibliotēkas krājuma dokumentus.

Likumprojekts 2021. gada 18. maijā ir izskatīts Ministru kabineta sēdē un stāties spēkā tiklīdz tiks pieņemts Saeimā un to izsludinās Valsts prezidents.⁷

Reaģējot uz Valsts kancelejas izstrādātajiem Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma grozījumiem un plānotajām izmaiņām Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogā, 2020. gada sākumā Latvijas Bibliotēku padome izveidoja darba grupu, kas operatīvi izstrādāja un iesniedza Valsts kancelejā priekšlikumus par izmaiņām Amatu kataloga apakšsaimē "Bibliotēku pakalpojumi" un tajā ietilpstošajiem amatiem.⁸ Latvijas Bibliotēku padome rosinājusi arī aktīvas diskusijas par administratīvi teritoriālās reformas ietekmi uz pašvaldību publisko bibliotēku tīklu un reģionu galvenajām bibliotēkām, jo īpaši attiecībā uz izmaiņām reģionu galveno bibliotēku kopkatalogos. 2020. gadā akreditētas 122 bibliotēkas: viena valsts nozīmes bibliotēka (Latvijas Nacionālā bibliotēka), divas vietējas nozīmes augstskolu bibliotēkas, četras reģionu galvenās bibliotēkas un 115 vietējas nozīmes pašvaldību publiskās bibliotēkas.⁹

Publisko bibliotēku tīklā turpinājās reorganizācija centralizēta modeļa virzienā – pievienojot bibliotēkas kā struktūrvienības attiecīgā novada vai pilsētas bibliotēkai, vai citai novada kultūras iestādei, piemēram, Aizputes novada pagastu bibliotēkas pievienotas kā struktūrvienības Aizputes pilsētas bibliotēkai, bet Apes novada bibliotēkas kļuvušas par jaunizveidotā Apes kultūras un tūrisma centra struktūrvienībām, Jēkabpils novada bibliotēkas pievienotas kā struktūrvienības Jēkabpils novada Kultūras pārvaldei. Vairākas bibliotēkas 2020. gadā ieguvušas jaunas telpas: Stopiņu novada Ulbrokas bibliotēka pārcēlusies uz jauno pašvaldības kultūras centru "Ulbrokas Pērle", bet Limbažu novada Skultes bibliotēka – uz jaunuzcelto Multifunkcionālo Skultes centru, uz jaunām telpām pilsētas centrā pārcēlusies arī Siguldas novada bibliotēka; Liepājas pilsētas Izglītības pārvaldes bibliotēka ir pārcēlusies uz jaunām telpām un ieguvusi jaunu datortehniku, ievērojami renovēta Andreja Upīša Skrīveru vidusskolas bibliotēka.

7 Plašāk – [Kultūras ministrijas tīmekļvietnē](#).

8 Izmaiņas Amatu katalogā var tikt virzītas tikai pēc Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma grozījumu pieņemšanas Saeimā. Šī likuma grozījumus Saeima ir pieņēmusi 2021. gada 6. maijā, un Valsts prezidents tos ir izsludinājis 2021. gada 7. maijā.

9 Bibliotēku akreditācijas atzinumus sk. Latvijas Bibliotēku portāla [sadalā "Akreditācija"](#).

Stopiņu novada Ulbrokas bibliotēkas jaunās telpas.
Foto no Ulbrokas bibliotēkas arhīva

— Bibliotēku atbalsts kompetenču pieejā balstīta mācību satura apguvē

No 2020. gada septembra visas skolas Latvijā sāka strādāt ar Eiropas Sociālā fonda Valsts izglītības un satura centra projektā "Kompetenču pieeja mācību saturā" (*Skola2030*) pilnveidoto mācību saturu un pieeju saskaņā ar jauniem [pamatizglītības](#) un [vispārējās vidējās izglītības](#) standartiem. Pārmaiņas notiek pakāpeniski: 2020. gadā tās skāra 1., 4., 7. un 10. klasi, un mācību saturs ir saskaņots visā izglītības posmā – no pirmsskolas līdz vidusskolai. Lai veicinātu jaunā mācību modeļa ieviešanu, notiek cieša iesaistīto pušu – skolu bibliotēku, priekšmetu skolotāju, publisko bibliotēku, pirmsskolas izglītības iestāžu – sadarbība.¹⁰

— Konsolidēta starptautisko datubāzu abonēšana

Akadēmiskajām bibliotēkām joprojām grūtības sagādā datubāzu abonēšanas izmaksas, kurām ir tendence katru gadu pieaugt par 3–5 %. Šie apstākļi atstāj sekas ne tikai uz bibliotēkas pakalpojumu pieejamību, bet arī uz studiju un pētniecības kvalitāti. Turpinās prakse lietot datubāzu izmēģinājumus, tādējādi ietaupot finanšu resursus, taču šīs iespējas izmantošana rada negatīvas sekas bibliotēkas tēlam un lietotāju pieredzei – tiklīdz bibliotēkas lietotājs ir pieradis lietot noderīgu informācijas resursu, pēkšņi tas viņam vairs nav pieejams. Konsolidētas starptautisko datubāzu abonēšanas problemātika akadēmiskajām bibliotēkām regulāri tiek apspriesta gan Latvijas Bibliotēku padomē, gan Latvijas Akadēmisko bibliotēku asociācijas (LATABA) valdē, gan nozares profesionāļu pasākumos. 2020. gada 29. aprīlī LATABA nosūtīja vēstuli Izglītības un zinātnes ministrijai (IZM), kur vērsa uzmanību uz starptautiski atzītu datubāzu abonēšanas jautājuma sakārtošanu, lai līdzīgi kā Lietuvā un Igaunijā datubāzu abonēšana tiktu veikta ar konsorcijs starpniecību, tādējādi ietaupot finanšu resursus un nodrošinot efektīvāku datubāzu izmantojamību. 2020. gada nogalē aizsākās sarunas starp IZM, KM un LNB par šāda konsorcijs izveidi pēc t. s. Skandināvijas modeļa, kur datubāzu abonēšanas koordināciju veic nelielas struktūrvienības nacionālo bibliotēku sastāvā ar kolektīvu lēmumpieņemšanas mehānismu. Šo procesu veicināja KM lēmums pārskatīt Kultūras informācijas sistēmu centra funkcijas un IZM vēlme efektīvāk koordinēt un izlietot e-resursu abonēšanai atvēlētos līdzekļus.

10 Sadarbības piemērus sk. LNB Bibliotēku attīstības centra galvenās bibliotekāres Madaras Freivaldes prezentācijā "[Darbs ar bērniem un jauniešiem 2020. gadā](#)" un publikācijā "[Skolu bibliotēkas 2020. gadā](#)".

Nozīmīgākais starptautiskais konteksts

2020. gadā veikts nozīmīgs darbs starptautiskajās bibliotēku nozares organizācijās – gan aizpildot starptautiskas aptaujas, gan tulkojot starptautiska mēroga dokumentus. 2020. gada sākumā Latvijas Bibliotekāru biedrība (LBB) darījusi pieejamu latviešu valodā Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas (*International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA*) [stratēģiju 2019.–2024. gadam](#). Stratēģiju ar nosaukumu “Iedvesmo, iesaisti, iespējo, vieno” (*Inspire, Engage, Enable, Connect*) IFLA valde apstiprināja 2019. gada 12. aprīlī, un tas ir dokuments, kurš paredzēts kā atskaites punkts ne tikai IFLA valdei un struktūrvienībām, bet arī visiem IFLA biedriem un bibliotēku nozarei kopumā. Savukārt LNB Bibliotēku attīstības centrs sagatavojis IFLA izdevuma “IFLA ziņojums par attīstības tendencēm” (*IFLA Trend Report*) [2019. gada atjaunotās versijas tulkojumu latviešu valodā](#). Sākotnējais IFLA ziņojums par attīstības tendencēm nosauca piecas nozīmīgas tendences globālajā informācijas vidē un aptvēra tādas tēmas kā piekļuvi informācijai, izglītību, privātumu, pilsonisko līdzdalību un tehniskos uzlabojumus. Ziņojuma atjauninātie izdevumi saglabā šo ievirzi, atklājot jaunas pieejas un tēmas pārdomām par bibliotēku nākotni. IFLA 2019. gada atjauninātais ziņojums, līdzīgi kā iepriekšējie atjauninājumi ieskicē attīstības tendencēs, uz kurām bibliotēkām vajadzētu reaģēt, lai mazinātu riskus vai izmantotu jaunas iespējas.

2020. gada Pasaules medijpratības un informācijpratības nedēļā, kas notika no 24. līdz 31. oktobrim, IFLA sadarbībā ar UNESCO un citiem partneriem sagatavoja “Seulas deklarāciju par medijpratību un informācijpratību visiem un ikvienam: aizsardzība pret dezinfodēmiju”. Deklarācijas mērķis ir aktualizēt bibliotēku lomu sabiedrības medijpratības pilnveidē. LNB Bibliotēku attīstības centrs ir sagatavojis [deklarācijas tulkojumu latviešu valodā](#).

2020. gada nogalē Eiropas bibliotēku, informācijas un dokumentācijas asociāciju birojs (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, EBLIDA*) veica savu ekspertu un darba grupu sastāva atjaunināšanu. Pateicoties aktīvai LBB un LNB iesaistei, Latvijas bibliotēku jomas pārstāvji ir pārstāvēti visās trīs EBLIDA ekspertu un darba grupās.¹¹

2020. gada septembrī EBLIDA publicēja ziņojumu “Domāt neiedomājamo. Ilgtspējīgas attīstības mērķiem atbilstoša un no Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (2021.–2027.) finansēta Eiropas bibliotēku programma pēc Covid-19 krīzes” ([Think the unthinkable. A post Covid-19 European Library Agenda meeting Sustainable Development Goals and funded through the European Structural and Investment Funds \(2021–2027\)](#)).

11 Plašāka informācija – Latvijas Bibliotēku portāla rakstā “[Latvijas pārstāvji – visās EBLIDA ekspertu darba grupās](#)”.

Ziņojums apvieno trīs *EBLIDA* materiālus, kas tapuši uz vērīgu *EBLIDA* aptauju rezultātiem¹²:

- “Eiropas bibliotēku programma pēc Covid-19 krīzes” ([European library agenda for the post-Covid 19 age](#)), kur aplūkotas bibliotēku tendences Covid-19 laikā;
- “Eiropas strukturālie un investīciju fondi 2021.–2027. gadā: bibliotēku finansēšanas iespējas” ([The European Structural and Investment Funds 2021–2027: Funding Opportunities for Libraries](#)), kur aprakstīts potenciāli stratēģisks un nozīmīgs bibliotēku papildfinansējuma avots;
- “Ilgtspējīgas attīstības mērķi un bibliotēkas. Pirmais Eiropas ziņojums” ([Sustainable Development Goals and Libraries. First European Report](#)), kas pievēršas Eiropas bibliotēku darbībai saskaņā ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

Šo dokumentu mērķis ir palīdzēt Eiropas bibliotēkām atrast piemērotu stratēģiju finansējuma piesaistei un proaktīvai darbībai saistībā ar ANO ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam Eiropas normatīvajā ietvarā. 2020. gada nogalē LBB uzsāka ziņojuma tulkošanu latviešu valodā; [tulkojums](#) nāca klajā 2021. gada sākumā.¹³

Svarīgs starptautiska līmeņa notikums 2020. gadā bija 11. Baltijas bibliotekāru kongress (*11th Congress of Baltic Librarians, CoBaL11*)¹⁴, kuru organizēja Igaunijas Bibliotekāru biedrība sadarbībā ar Latvijas Bibliotekāru biedrību un Lietuvas Bibliotekāru biedrību. Bija plānots, ka kongress notiks 22.–23. oktobrī Tartu, Igaunijā, taču Covid-19 pandēmijas dēļ tika pieņemts lēmums pārcelt kongresa norisi uz tiešsaisti un pārveidot par vienas dienas konferenci, kas notika 22. oktobrī. Kongresā piedalījās ap 150 dalībnieku – ne tikai no Baltijas, bet arī citām pasaules valstīm –, un tā programmā bija iekļautas piecas prezentācijas no Latvijas, kā arī četri iedvesmojoši video ar Latvijas bibliotēku pieredzes stāstiem.¹⁵

12 Lai sniegtu vienotu informāciju par Latviju, aptaujas tika aizpildītas sadarbojoties LBB un LNB pārstāvjiem.

13 Plašāku informāciju sk. Latvijas Bibliotēku portāla publikācijā [“EBLIDA ziņojums “Domāt neiedomājamo” lasāms latviski”](#).

14 Baltijas bibliotekāru kongress ir Latvijas Bibliotekāru biedrības iniciēta tradīcija, kas sāka 20. gadsimta 30. gados. Lai nodrošinātu Baltijas bibliotekāru kongresa tradīciju un nostiprinātu tā regularitāti, 2019. gada 8. jūnijā Pērnāvā tika parakstīta Igaunijas Bibliotekāru biedrības, Lietuvas Bibliotekāru biedrības un Latvijas Bibliotekāru biedrības vienošanās par turpmāku Baltijas bibliotekāru kongresu organizēšanu. Vienošanās paredz, ka kongress tiek rīkots reizi piecos gados secīgi kādā no Baltijas valstīm.

15 Kongresa videoieraksti pieejami kongresa tīmekļvietnē www.cobal2020.com un [Igaunijas Bibliotekāru biedrības “YouTube” kanālā](#).

Nacionālie attīstības plānošanas dokumenti un bibliotēkas

2020. gadā noslēdzās iepriekšējais valsts attīstības plānošanas periods (2014–2020), līdz ar to visa gada garumā visās nozarēs noritēja spraigs nākamā perioda (2021–2027) plānošanas darbs un politikas plānošanas dokumentu izstrāde. Daudzi no tiem skar tēmas, kas aktuālas arī bibliotēku nozares attīstībai.

2020. gada jūlijā Saeimā tika apstiprināts [Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam](#), kur bibliotēku nozare var saskatīt sevi galvenokārt tādās prioritātēs kā “Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei” un “Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei”. Līdz sabiedriskai apspriešanai 2021. gada sākumā nonākušas arī [Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2021–2027](#). Viens no šī dokumenta uzdevumiem ir izstrādāt arī jaunu Bibliotēku nozares stratēģiju. Pamatnostādņu mērķis ir nodrošināt plašu augstvērtīgu kultūras pakalpojumu pieejamību visai sabiedrībai, veicināt sabiedrības iesaisti kultūras procesos, nodrošināt priekšnosacījumu jaunradei un kultūras apakšnozaru attīstībai un ilgtspējai un stiprināt kultūrizglītības sistēmu.

2020. gadā pieņemtas [Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam](#), kur bibliotēku nozarei saistošs ir 1.3. uzdevums “Veicināt vienojošas sociālās atmiņas izpratnes veidošanos sabiedrībā”. Lai uzlabotu izziņas procesu, digitālās tehnoloģijas iezīmētas kā tās, kas sniedz interaktīvu veidu sabiedrības, t. sk. jauniešu, uzrunāšanai un iesaistīšanai diskusijās par vēsturi un sociālo atmiņu. Savukārt 2.3. uzdevumā “Veidot kvalitatīvu, drošu un iekļaujošu demokrātiskās līdzdalības un informācijas telpu” Latvijas bibliotēku un kultūras centru tikls un tajā iesaistītais personāls norādīts kā kopienas dzīves katalizators. Tāpat pamatnostādnēs noteikts, ka jāveicina jaunatnes izglītošana medijpratībā, tādējādi ilgtermiņā stiprinot gados jaunākās sabiedrības daļas psiholoģisko noturību pret apdraudējumiem un ļaunprātīgu rīcību informācijas telpā.

[Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam](#), kas apstiprinātas jau 2019. gada izskaņā, ir īpaši iezīmējušas publisko bibliotēku lomu vienoto klientu apkalpošanas centru pieejamībā un darbībā (B.1.4. uzdevums). Šis princips paredz iespēju iedzīvotājiem vienuviet saņemt valsts un pašvaldību pakalpojumus, un tajā būtiska loma ir valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centru tikla darbībai, turpmāk – arī Latvijas publiskajās bibliotēkās, kas kalpotu par pamatu pakalpojumu sistēmas attīstībai. Pamatnostādnēs arī norādīts, ka jāstiprina bibliotēku loma pakalpojumu pieejamības veicināšanā.

Ministru kabinets ir pieņēmis arī [Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2020.–2027. gadam](#), kuru virsmērķis ir sekmēt gudras, tehnoloģiski attīstītas un inovatīvas sabiedrības attīstību Latvijā. Īpaši akadēmisko bibliotēku

interesi varētu raisīt 2.1. rīcības virziens "P&A sistēmas digitālā transformācija un atvērtā zinātne", kas izvirzīts, lai uzlabotu pētnieku, uzņēmumu, publiskās pārvaldes un sabiedrības piekļuvi zināšanām, resursiem, pētniecības rezultātiem, datiem. Tāpat noteikti uzdevumi, lai sekmētu atvērtās zinātnes kultūras attīstību, jo īpaši attiecībā uz publiski finansētu pētniecības datu un rezultātu publiskas pieejamības nodrošināšanu atbilstoši *FAIR* (*findable, accessible, interoperable, reusable*) datu principiem¹⁶, kas nosaka, ka datiem ir jābūt atrodamiem, pieklūstamiem, savietojamiem un atkalizmantojamiem. Pamatnostādnes uzsver, ka publiski finansētai pētniecībai ir jāklūst atvērtākai un pieejamākai plašākai sabiedrībai, t. sk. attīstot amatierzinātnes (*citizen science*) iniciatīvas, atvērto datu un digitālo komunikācijas rīku koplietošanu un izmantošanu inovācijas procesos. Bibliotēkas savu iesaisti var saredzēt arī 2.4. rīcības virzienā "Zinātnes komunikācija", kur būtiska ir sabiedrības izpratnes veidošana par pētniecības un zināšanu radīšanas procesu, kā arī plašāku iespēju nodrošināšana sabiedrības iesaistei zinātniskās izpētes aktivitātēs, pētniecības datu radīšanā un izmantošanā, pētniecības jautājumu formulēšanā, t. sk. amatierzinātnes iniciatīvu ietvaros.

[Digitālās transformācijas pamatnostādņu 2020.–2027. gadam](#) mērķis ir noteikt augsta līmeņa integrētu stratēģiju pārmaiņām Latvijas sabiedrībā, tautsaimniecībā un valsts pārvaldē, kas kompleksi īstenojamas visās tautsaimniecības un dzīves sfērās, t. sk. valsts pārvaldē, nodrošinot digitālo tehnoloģiju izmantošanu un jaunu iespēju radīšanu. Publisko bibliotēku loma saskatīta digitālo prasmju attīstībā ikvienam iedzīvotājam vismaz pamatlīmenī.

[Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam "Nākotnes prasmes nākotnes sabiedrībai"](#) paredz mērķtiecīgus un savstarpēji integrētus pasākumus visu veidu un pakāpju izglītības piedāvājuma – vispārējā izglītība, profesionālā un pieaugušo izglītība, augstākā izglītība – attīstīšanai un kvalitātes, efektivitātes, pieejamības un sadarbības aspektu uzlabošanai. Te bibliotēku izglītojošā darbība var meklēt iespējas iekļauties tādos pamatnostādņu mērķos kā, piemēram, "Atbalsts ikviena izaugsmei".

Nenoliedzami bibliotēku jomu skar [Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam](#), kuru virsmērķis ir nodrošināt latviešu valodas ilgtspēju, tās lietojumu visās sabiedrības darbības jomās, sekmējot valodas izpēti un valodas resursu attīstību un digitalizāciju, stiprināt sabiedrības līdzdalību un individuālo atbildību valsts valodas politikas īstenošanā.

Visbeidzot, [Bērnu, jaunatnes un ģimenes pamatnostādnes 2021.–2027. gadam](#), kuras izstrādā Labklājības ministrija un kuru virsmērķis ir nabadzības risku un sociālās atstumtības mazināšana ģimenēm ar bērniem, rosina bibliotēkas domāt par sociālo iesaisti. Viens no pamatnostādņu virzieniem nosaka zināšanas kā pamatu laimīgai un drošai bērnībai un labvēlīgai jauniešu attīstībai, īpaši izceļot bērnu un jauniešu izglītošanu kultūras jomā.

16 Sk. Eiropas Komisijas ekspertu grupas *FAIR* datu jomā [ziņojumu](#).

LNB attīstība globālu izaicinājumu kontekstā

2020. gada septembrī tika pieņemti (stājās spēkā 2020. gada 7. oktobrī) [grozījumi likumā “Par Latvijas Nacionālo bibliotēku”](#), kas nostiprināja Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) kā kultūras mantojuma digitalizācijas kompetenču centra lomu, nosakot, ka LNB vada Latvijas kultūras mantojuma digitalizāciju, veido Latvijas kultūras mantojuma digitālo bibliotēku un sniedz konsultatīvā atbalsta pakalpojumus kultūras mantojuma digitalizācijas jomā. LNB definēta arī kā valsts nozīmes datu centrs, kas, uzturot un attīstot tās rīcībā esošo datu centra infrastruktūru, kā arī sadarbojoties ar citām institūcijām, var sniegt datu centra, skaitļošanas resursu nodrošināšanas, datu apstrādes, datu īstermiņa glabāšanas resursu nodrošināšanas, informācijas sistēmu izmitināšanas un datu ilgtermiņa uzglabāšanas maksas pakalpojumus valsts pārvaldes, zinātniski pētnieciskajām institūcijām, izglītības iestādēm un kultūras institūcijām. Tāpat likuma grozījumi nostiprina, ka LNB uztur kultūras nozares tezaura (atsauču) datubāzi un nodrošina tās publisku pieejamību, nodrošina Nacionālās enciklopēdijas izveidi, uzturēšanu, izdošanu, publicēšanu un publiskošanu.

LNB darbs ārkārtējās situācijas un epidemioloģisko ierobežojumu laikā

Būtiskākais LNB sasniegums 2020. gadā bija spēja [nodrošināt LNB lasītāju apkalpošanu valstī noteiktās ārkārtējās situācijas un epidemioloģisko ierobežojumu laikā](#). Bibliotēkas klātienes apmeklējums ilgstoši – no 13. marta līdz 25. maijam un no 7. decembra līdz pat gada beigām – bija liegts, tomēr lasītājiem tika nodrošināti attālināti pakalpojumi un norises, tika veikts apjomīgs darbs ar krājumu un citu bibliotekāro procesu sakārtošanu, kā arī LNB attīstības plānošanu.

LNB pagaidu lasītava ātrijā 2020. gada vasarā.
Kristiana Luhaera foto

Lasītājiem tika nodrošināti šādi attālinātie pakalpojumi: "Jautā bibliotekāram", "Jautā nozaru informācijas ekspertam", digitalizācija pēc pieprasījuma, preses apskatu un bibliogrāfisko sarakstu sastādīšana, konsultācijas e-resursu izmantošanā, starpbibliotēku abonements, tiešsaistes konsultācijas "Zoom" platformā, individuālas un grupu mācības informācijas meklēšanā, LNB datubāzes un LNB abonētās ārvalstu datubāzes, attālināta lasītāju reģistrācija.

Covid-19 pandēmijas radītie ierobežojumi aktualizēja [e-resursu piedāvājumu un tā pieejamību attālināti](#). 2020. gada martā LNB pievienojās Kultūras ministrijas informatīvajai kampaņai [#Ēkultūra](#), piedāvājot attālināti izmantot kopskaitā 12 Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas kolekcijas, kā arī vairāk nekā 20 pilntekstu ārvalstu abonētās datubāzes, [Nacionālo enciklopēdiju](#), kā arī lekciju, diskusiju, konferenci, lasījumu un cita veida audio un video saturu LNB sociālajos medijos. Svarīgs notikums 2020. gadā bija Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas vienotā meklētāja www.lndb.lv atklāšana jaunā veidolā – ar to iespējams meklēt resursus visās Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas kolekcijās, un tas piemērots lietošanai arī no viedtālruniem.

Tika organizēti vairāku datubāzu izmēģinājumi ("Sage Knowledge" – sociālo zinātņu e-grāmatu un uzziņu izdevumu digitālajai bibliotēkai, datubāzēm "ProQuest Central", "Academic Complete", "Academic Video Online", "Taylor&Francis" u. c.), panākta īpaša vienošanās ar izdevējiem par šo resursu izmantošanu attālināti. Tas kopumā aprīļa, maija un jūnija mēnesī deva iespēju piedāvāt LNB lietotājiem ļoti plašu un daudzveidīgu e-resursu klāstu studijām un pētniecībai, ko papildināja arī LNB veidotā Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka.

Kā nozīmīgs gada notikums jāmin [LNB kanāla "Klausītava"](#) izveidošana "Spotify" platformā, kur šobrīd klausāmi ap 80 dažādi audio materiāli, t. sk. "Sarunas par grāmatām un lasīšanu", "Literatūras ceļvedis", latviešu gadskārtu tradīciju lasījumi, izmantojot LNB krājumā atrodamos materiālus (sadarbībā ar Āgenskalna tirgu), stāstījumi par dažādiem neparastiem LNB krājuma materiāliem (sadarbībā Latvijas Radio). Nenovērtējams bija arī video un audio satura veidotāju darbs, izveidojot kvalitatīvus informatīvi izglītojošus video [par bibliotēkas izstādēm](#): "Rihards Zariņš. Raksti un grafika", "Militārā kartogrāfija", "Artūram Ģerānim – 120" un "Uzdrīksties zināt – Garlībam Merķelim 250". Veiksmīgi turpinājās tiešsaistes meditācijas nodarbības.

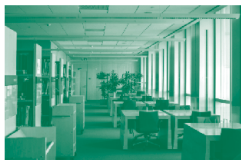
Covid-19 izraisītie lasītāju apkalpošanas un pasākumu norises ierobežojumi ļāva vairāk fokusēties uz [darbu krājuma veidošanā](#) (krājuma izvērtēšana un organizācija, preventīvā saglabāšana), pilnvērtīgi izmantojot ārkārtējās situācijas darba apstākļus. Aktīvs darbs krājuma izvērtēšanā sekmējis tā saturisku un fizisku atjaunošanu, rekatalogizāciju, izmaiņas krājuma organizācijā. Ar krājuma izvērtēšanu saistīts arī darbs ar dāvinājumiem, kas 2020. gadā bijis īpaši intensīvs – 51 % jaunieguvumu ir dāvinājumi, piemēram, Rīgas Vācu teātra arhīvs, akadēmiķa Jāņa Stradiņa bibliotēka, Saeimas stenogrammas, kinozinātnieces Valentīnas Freimanis arhīvs.

Ņemot vērā globālos izaicinājumus un digitālo transformāciju, 2020. gadā LNB īpašu uzmanību veltīja datiem, to kvalitātei un pieejamībai, kā arī digitalizācijas procesu pilnveidošanai. 2020. gadā LNB Bibliogrāfijas institūts īpašu darbu veltījis [datu kvalitātes paaugstināšanai](#): jaunizveidoto autoritatīvo ierakstu skaits palielinājies par 10 %, bagātināto ierakstu skaits pieaudzis par 14 %. 2020. gada 2. septembrī valsts nozīmes zinātnisko bibliotēku kopkatalogā bibliogrāfisko ierakstu skaits sasniedza vienu miljonu. Salīdzinot ar 2019. gadu, LNB rekatalogizēto datu apjoms pieaudzis par 11,3 %. Nacionālās bibliogrāfijas grāmatu datu kopa par 2017.–2020. gadu sagatavota tādā kvalitātē, lai to varētu publicēt atvērto saistīto datu formā; ["Primo" meklētājā nodrošināta iespēja meklēt atsevišķi nacionālās bibliogrāfijas datus](#).

Covid-19 ierobežojumu apstākļos LNB krājuma digitalizācijas darbs neapstājās, un, ņemot vērā lasītāju pieprasījumu, tikai pieauga. Veiksmīgi tika turpināta [Eiropas Reģionālā attīstības fonda projektu "Kultūras mantojuma satura digitalizācija \(1. kārtā\)" un "Kultūras mantojuma satura digitalizācija \(2. kārtā\)" realizācija](#). Pirmās kārtas projektā kopā ar projekta partneriem un konsultantiem tika pabeigta IKT infrastruktūras konsolidācijas un attīstības plāna izstrāde, izstrādāts ziņojums ar ieteikumiem autortiesību normatīvās bāzes izmaiņām, veikta digitalizācijas kompetenču centru ieviešana un citas digitalizācijas aktivitātes 6,8 miljonu eiro apmērā. Otrās kārtas projektā pabeigta 150 000 fotonegatīvu digitalizācija no laikraksta "Diena" kolekcijas, uzsākta teksta dokumentu, skaņas un video materiālu digitalizācija, veikta satura atlase un tehnisko prasību izstrāde topošajai digitālajai kolekcijai "Industriālais mantojums" un citas aktivitātes viena miliona eiro apmērā.

Arī bibliotekāru profesionālās pilnveides pasākumu organizēšanā bija jāpielāgojas jaunajiem apstākļiem un attālinātajam režīmam – LNB [Kompetenču attīstības centra mācību process](#) pārcēlās uz digitālo vidi. Tika veiksmīgi noslēgta dalība [Eiropas Sociālā fonda \(ESF\) darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.4.1. specifiskā atbalsta mērķa "Pilnveidot nodarbināto personu profesionālo kompetenci"](#) projektā. 2020. gadā profesionālās tālākizglītības programmu "Bibliotēku zinības" (960 h) absolvēja četru grupu dalībnieki no projekta 2. kārtas un divu grupu dalībnieki no projekta 4. kārtas – pavisam kopā profesionālo kvalifikāciju "Bibliotekārs" ieguva 80 cilvēki. Turpmākai LNB profesionālās pilnveides pakalpojumu attīstībai īpaši izveidota darba grupa ESF projekta "Nozaru kvalifikācijas sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana" ietvaros izstrādāja [modulāro profesionālās tālākizglītības programmu "Bibliotēku zinības" \(960 h\)](#).

Aktuālais izglītības
programmu
piedāvājums

Kompetenču
attīstības centrs

Kompetenču
attīstības centra
īstenotie projekti

Atjaunotā mācību vide www.macies.lnb.lv

Starp daudzajiem 2020. gadā realizētajiem projektiem īpaši jāizceļ [projekts “Zenit stāsti”](#), kuru Britu padomes pārstāvniecības Latvijā programmas “People to People Cultural Engagement” ietvaros LNB realizēja sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju, Jelgavas pilsētas bibliotēku, Latgales Centrālo bibliotēku un Liepājas Centrālo zinātnisko bibliotēku. Projektā tika uzrunāti jaunieši – lai intervētu savus radniekus par laiku no 1960. līdz 1980. gadam: aplūkojot fotogrāfijas un pierakstot stāstus. Projektā aplūkoto laika posmu raksturo Latvijā iecelojošie viesstrādnieki no Padomju Savienības, apmetoties uz dzīvi un strādājot ne vien Rīgā un Pierīgā, bet arī citās pilsētās – Jelgavā, Liepājā, Daugavpilī. Projekta gaitā tika iegūta informācija par to, kā jauniešu radnieki atceras tā laika dzīvi un attiecības, kādas bija viņu emocijas un dzīves notikumi. Sevišķi aizraujoši bija stāsti, kurus palīdzēja restaurēt tie radnieki, kuri bija iebraucēji Latvijā. Kopumā projektā iesaistījās 169 skolēni un 12 skolotāji no 14 izglītības iestādēm, t. sk. 11 mazākumtautību izglītības iestādēm; stāstu pēcpusdienās platformā “Zoom” piedalījās vairāk nekā 200 klausītāju. Projekta rezultātā Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas kolekcija [“Zudusī Latvija”](#) tika papildināta ar vairāk nekā 150 fotoattēliem. Projekts norisinājās [Daugavpilī](#), [Jelgavā](#) un [Liepājā](#). Projekta noslēguma pasākums notika 2021. gada 21. janvārī [tiešraidē](#) no LNB. Projektam noslēdzoties, palika neatbildēti vairāki jautājumi, kuri tika uzdoti projekta laikā: kāpēc ir svarīgi runāt par vēsturi?; kāpēc ir jāpieraksta radnieku atmiņas?; kā dažādas kopienas var sekmēt labāku sadarbību?; ar kādiem paņēmieniem iespējams iemācīties vēsturi un šo procesu padarīt interesantāku? Atbildes uz šiem un citiem jautājumiem varēja iegūt projekta [papildvebinārā](#). Projekts “Zenit stāsti” ir atzīts par Latvijas Bibliotekāru biedrības nominācijas [“Gada notikums Latvijas bibliotēkās 2020”](#) laureātu.

LNB kā zinātniskas institūcijas darbība

2020. gadā noslēdzās [LNB zinātniskās darbības starptautiskais izvērtējums](#) par laika posmu no 2014. līdz 2018. gadam. Latvijas zinātnisko institūciju starptautiskā novērtējuma kopvērtējumā LNB ieguva atzīmi 4 (ļoti labi). Visi LNB zinātniskās darbības rezultāti ir apskatāmi pārskatos [Nacionālajā zinātniskās darbības informācijas sistēmā](#). 2020. gadā veiksmīgi turpināts valsts pētījumu programmas

[projekts "Dokumentārā mantojuma izpētes nozīme, veidojot sinerģijas starp pētniecību un sabiedrību"](#) sadarbībā ar Vidzemes Augstskolas Sociālo, ekonomisko un humanitāro pētījumu institūtu, lai veiktu LNB speciālo krājumu starpdisciplināru izpēti, t. sk. ar digitālās pētniecības metodēm, pārvarot pētniecībā pastāvošās etniskās un lingvistiskās barjeras, aktualizējot līdz šim mazapgūtus Latvijas dokumentārā mantojuma segmentus un aspektus, vēstures periodus un jautājumus. Līdz šim projekta ietvaros tapuši pieci oriģināli zinātniskie raksti, 24 publikācijas zinātniskos izdevumos, 26 referāti zinātniskās konferencēs. Sagatavoti un publicēti septiņi izdevumi, no tiem 2020. gadā divi – "Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātniskie raksti. 5 (XXV). Dzejnieks un mākslinieks Karls Gothards Grass (1767–1814)" un "Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātniskie raksti. 6 (XXVI). Latviešu terminoloģija simts gados" –, kā arī esejas par lasīšanas vēsturi Latvijā "Lasīšanas pandēmija". Projekta ietvaros realizētas trīs izstādes zinātnes komunikācijai, no tām 2020. gadā – "Latvijas militārā kartogrāfija".

2020. gadā LNB sadarbībā ar partneriem – Latvijas Kultūras akadēmiju, Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmiju, Latvijas Mākslas akadēmiju un Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtu – sagatavoja pieteikumu un ieguva finansējumu jaunam valsts pētījumu programmas [projektam "Kultūras kapitāls kā resurss Latvijas ilgtspējīgai attīstībai"](#) ar mērķi veidot starpdisciplināru cilvēkkapitāla un zināšanu bāzi par kultūras kapitāla daudzveidību un vērtību, kultūras sektora ekosistēmas dzīvotspēju veidojošiem procesiem kā resursu Latvijas ilgtspējīgai attīstībai.

2020. gadā aktīvi uzsākta fundamentāli lietišķo pētījumu programmas [projekta "Latvijas atmiņu institūciju dati digitālajā telpā: vienojot kultūras mantojumu"](#) realizācija ar mērķi izpētīt un aprakstīt Latvijas atmiņas institūciju semantiskās sadarbības potenciālu kultūras mantojuma jomā, testējot un ierosinot Latvijas situācijai atbilstošu zināšanu pārvaldības modeli ar blakus mērķi nodrošināt heterogēnu datu sadarbību digitālā vidē, izmantojot strukturētas un pārbaudītas LNB vārdnīcas un datu kopas, kurām ir atvērto saistīto datu potenciāls, un tāpēc tās ir svarīgas digitālo humanitāro un digitālo sociālo zinātņu pētniekiem. 2020. gadā pabeigta vēsturisko izdevējdarbības statistikas datu (1991–1994) ievade un LNB tīmekļvietnē publicēts [datu masīvs](#) pētniecībai par periodu no 1991. līdz 2019. gadam.

Arī digitālās pētniecības attīstībā LNB pagājušajā gadā sniegusi nopietnu ieguldījumu. Sadarbībā ar Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtu, Igaunijas Nacionālo bibliotēku, Lietuvas Nacionālo bibliotēku un Umejas universitāti Zviedrijā turpināts "Nordplus Horizontal" projekts ["Vairāk par vienkāršu informācijas meklēšanu: digitālo prasmju veicināšana bibliotēku un humanitāro un sociālo zinātņu pētnieku kopienās"](#). Digitālo humanitāro zinātņu attīstībai piesaistīts arī finansējums valsts pētniecības programmā [projektam "Humanitāro zinātņu digitālie resursi: integrācija un pētniecība"](#), kas tapis sadarbībā ar Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtu, Matemātikas un informātikas institūtu, Lībiešu institūtu un Latviešu valodas institūtu, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju, Liepājas Universitāti, Latvijas Kultūras akadēmiju un Rīgas Tehnisko universitāti ar mērķi nodrošināt līdzsvarotu un daudzveidīgu programmu, lai būtiski veicinātu humanitāro zinātņu resursu

attīstību, ilgtspēju un izmantojumu, kā arī ievērojami sekmētu kvalitatīvu digitālo humanitāro zinātņu pilnveidi Latvijā. Abu šo projektu ietvaros uzsākta demonstrācijas rīka "[Latviešu prozas skaitītājs](#)" izveide un jauna video sižetu cikla "[Digitālās pētniecības seriāls](#)" sagatavošana (pabeigta [1. sērija "Teksta datoranalīze un vizualizācija"](#)).

Konferences "Digitālās humanitārās zinātnes Ziemeļvalstīs un Baltijas valstīs (DHN2020)" reklamattēls

2020. gadā īstenota arī vērienīga [starptautiska konference "Digitālās humanitārās zinātnes Ziemeļvalstīs un Baltijas valstīs \(DHN2020\)"](#), kas pirmo reizi pilnībā notika tiešsaistē – 20.–23. oktobrī, realizējot tehnoloģiski sarežģītu pasākumu ar daudzveidīgām līdzdalības iespējām; publicēts [konferences rakstu krājums](#).

Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas pasūtījuma tapis "[Pētījums par atvērto zinātni un rīcībpolitikas ceļa kartes izstrādi](#)", kurā piedalījās arī LNB Bibliotēku attīstības centra projektu vadītājs Jānis Kreicbergs kopā ar pētniekiem no Rīgas Tehniskās universitātes, Latvijas Universitātes un Rīgas Stradiņa universitātes. Pētījumā definēta atvērtās zinātnes koncepcija, apskatīti brīvpiekļuves publikāciju jautājumi, atvērtie dati un amatierzinātnes (*citizen science*) iniciatīvas. Rezultātā atvērtās zinātnes politikas īstenošanas rekomendācijās iekļauti vairāki būtiski informācijas pārvaldības uzdevumi, stiprināta LNB kompetence un loma augstākās izglītības un zinātnes kopienā.

2020. gads iezīmējās arī ar pirmajiem akadēmiskajiem lasījumiem akadēmiķa Jāņa Stradiņa piemiņai, kas pirmajā reizē tika veltīti Sēlijai – "[Kas ir un kas nav Sēlija? Sēlijas robežas laikā, telpā un sabiedrības apziņā](#)". Tā kā atsaucība bija liela, pulcējot 1176 unikālo tiešsaistes skatītāju, lasījumus paredzēts turpināt ik gadu.

Zinātnes komunikācija un zināšanu pārnese rodama arī LNB izstādēs, kas 2020. gada apstākļu dēļ bija ierobežotas gan skaitā, gan laikā, tomēr iezīmēja nozīmīgus ar LNB krājumu saistītus pētniecības virzienus: LNB un tekstgrupas "Orbīta" veidotā bibliotēkas krājuma veidošanai un saglabāšanai veltītā izstāde "2020: mūžības perspektīva", izstāde "Līniju arhīvs. Zīmējums un akvarelis Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājumā", kas turpināja grafikas tehnikai veltīto izstāžu ciklu, šoreiz iepazīstinot ar 15.–20. gadsimta ārvalstu mākslinieku zīmējumiem un akvareļiem, kā arī izstāde "Boriss Bērziņš. Lapaspuses", kas veidota sadarbībā ar Latvijas Nacionālo mākslas muzeju. Visas LNB izstādes, kas tapušas laikā posmā no 2014. līdz 2020. gadam, ir apskatāmas 2020. gadā tapušajā [LNB izstāžu katalogā](#).

LNB izstāde "2020: mūžības perspektīva".
Kristiana Luhaera foto

Visbeidzot, strauji turpināta arī [Nacionālās enciklopēdijas](#) saturiskā attīstība. 2020. gadā tika publicēti apmēram 700 jauni šķirklī, ap 2000 jaunas multivides vienības (fotogrāfijas, kartes, audio un video materiāli, grafikas utt.). Vērojams arī straujš lietotāju skaita pieauguma turpinājums, ko, protams, veicināja attālinātā darba un mācību klātbūtne un digitālo resursu popularitātes pieaugums. Salīdzinot ar 2019. gadu, Nacionālās enciklopēdijas satura lietotāju skaits ir pieaudzis par gandrīz 70 %, savukārt lapu skatījumi gada laikā pieauguši par 73 %. Skaitliskie rādītāji uzrāda arī citas nepārprotami pozitīvas tendences: atlēcienu līmeņa (*bounce rate*¹⁷) samazināšanās, sesijas garuma palielināšanās, kā arī lielāks lapu skatījumu skaits vienas sesijas laikā.

17 Procentos izteikts apmeklējumu skaitlis par apmeklētājiem, kuri aplūko tikai vienu lapu tīmekļvietnē un pēc tam dodas prom. Avots: <http://devini.com/analytics-bounce-rate-nozime>. Latviskais termins: https://termini.gov.lv/atrast/bounce_rate/en.

Attālināto pakalpojumu un digitālo prasmju laikmets

2020. gada lielākais izaicinājums Latvijas bibliotēkām bija darbs apmeklētājiem slēgtā režīmā un mainīgie ierobežojumi un epidemioloģiskie nosacījumi klātienē darba periodā. Īpaši nepieredzēta bija situācija, kad visā Latvijā sakarā ar valstī izsludināto ārkārtējo situāciju tika ieviests darbs attālināti un jo īpaši – kad 2020. gada 23. martā tika uzsāktas attālinātās mācības. Latvijas bibliotēkas šos neplānotos un neparedzamos apstākļus pieņēma ar aktīvu un profesionālu attieksmi, elastīgi reaģējot uz aktuālo situāciju, pārorganizējot darba prioritātes, mainot komunikācijas veidu, pilnveidojot un popularizējot attālinātos pakalpojumus. Lai gan vairākus mēnešus bibliotēkas bija slēgtas, aiz to durvīm noritēja intensīvs darbs – gan uzturot komunikāciju ar lasītājiem un sadarbības partneriem, gan veicot tā saucamos iekšējos darbus: pārkārtojot telpas, pārskatot un atjaunojot bibliotēku krājumus, papildinot un rediģējot datubāzes utt. Vairākas bibliotēkas atzinušas, ka atsevišķi darba procesi attālinātajā režīmā risinājās pat raitāk nekā klātienē.

Covid-19 laiks iezīmējās ar divu veidu apkalpošanas modeļiem:

- 1) klātienē apkalpošana netika nodrošināšana, sniegti tikai attālinātie pakalpojumi;
- 2) nodrošināta ierobežota klātienē apkalpojumu pieejamība.

Bibliotēku telpas apmeklētājiem lielākoties bija pieejamas ierobežoti; dažas bibliotēkas bija slēgtas, citas bija pieejamas atbilstoši epidemioloģiskajiem noteikumiem. Skolu bibliotēkas lielākoties strādāja dalītā jeb kombinētā režīmā – bibliotēku pakalpojumi noteiktās dienās un stundās bija pieejami klātienē, bet pārējā laikā – attālināti. Iespiedizdevumi tika izsniegti un nodoti bezkontakta ceļā – izmantojot šim nolūkam ierīkottus plauktus, grāmatu nodošanas kastes u. tml. Skolu bibliotēkās grāmatu apmaiņa notika gan pie bibliotēkas durvīm, gan pie skolas dežuranta. Dažas bibliotēkas grāmatu izsniegšanu un nodošanu sāka organizēt ar pakomātu sūtījumu starpniecību. Pandēmijas izplatības ierobežošanas dēļ pašapkalpošanās iekārtas daļā bibliotēku netika izmantotas. Tika ieviesta kārtība bibliotēku apmeklēt pēc iepriekšēja pieraksta. Cik vien iespējams, grāmatas tika izsniegtas uz ilgāku termiņu; tika atcelta soda nauda, automātiski pagarināti izsniegšanas termiņi. Ja lasītavas bija slēgtas, uz noteiktu termiņu tika izsniegti izdevumi arī no lasītavām. Izmantojot laiku, kad lasītāju klātienē apmeklējumi bija

Visbūtiskākais bija spēja mainīties, pielāgoties, strādāt radoši. Svarīgi bija saglabāt pakalpojumu piedāvājumu iedzīvotājiem, to kvalitāti, ieviest jauninājumus sasniegšanai attālināti, vienlaikus saglabājot tradicionālos pasākumus. Limbažu Galvenā bibliotēka

Izaicinājums bija operatīva reaģēšana uz ierobežojumu pastiprināšanu, bet īpaši uz ierobežojumu samazinājumu. Vienmēr vieglāk ir kaut ko slēgt un neatļaut, nekā atkal atvērt, nodrošinot piekļuvi atļautā robežās. Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskā bibliotēka

Nekas neapstājās, dažas lietas pat notika ar vēl lielāku jaudu. Saeimas bibliotēka

vai nu ierobežoti vai liegti, tika veikti bibliotēku vides uzlabojumi, pārkārtojot telpas, nomainot mēbeles u. tml.

Skolu bibliotekāriem 2020. gadā bija jāpierod strādāt bibliotēkā, kur nav dzirdamas skolēnu čalas. Skolu bibliotēkās allaž valda troksnis un kņada, jo starpbrīžu laikā skolēni labprāt izmanto iespēju apmeklēt bibliotēku. Līdzīgas domas pauž akadēmisko bibliotēku bibliotekāri. Studentu vidū arvien populārāka ir mācīšanās lasītavās, grupās, nevis grāmatu ņemšana līdzi. Diemžēl šī iespēja akadēmiskajās bibliotēkās 2020. gadā tikpat kā nebija pieejama. Lai gan Covid-19 pandēmijas laika ieguvums bija iespēja pārskatīt un attīstīt bibliotēku sniegtos pakalpojumus, klātienes saskarsme ar lietotājiem turpina būt svarīgs faktors kvalitatīvai pakalpojumu nodrošināšanai un uzlabošanai.

2020. gadā bibliotēkas nodrošināja šādus bezkontakta pakalpojumus:

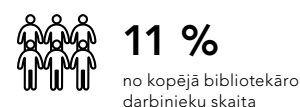
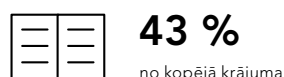
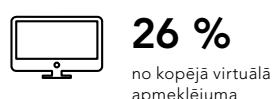
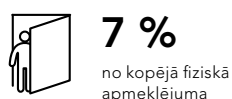
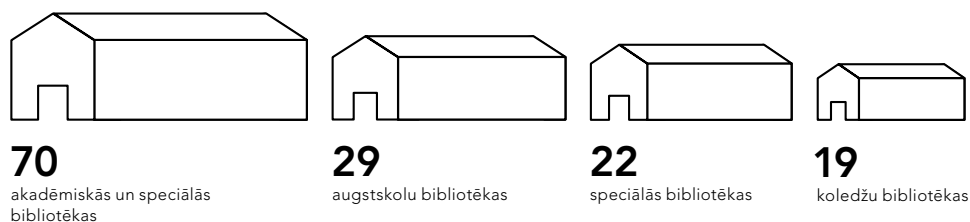
- grāmatu izsniegšana bezkontakta režīmā;
- bezkontakta lasītāju kartes digitālā formā;
- konsultācijas un uzziņas telefoniski, e-pastā, kā arī izmantojot citas digitālās iespējas;
- materiālu drukāšana pēc lietotāju pieprasījuma, izdrukas novietojot saņemšanai bezkontakta ceļā.

Lielu uzrāvienu 2020. gadā piedzīvoja bibliotēku sniegtie e-pakalpojumi, piemēram, izdevumu pasūtīšana un pagarināšana e-katalogā, elektroniskā dokumentpiegāde – bibliotēkas krājuma vienību, abonēto un pašu veidoto datubāzu materiālu kopiju piegāde e-pastā, "WhatsApp" u. tml. – un attālināta bibliotēkas abonēto datubāzu un citu informācijas resursu izmantošana. Ja akadēmiskajās bibliotēkās attālināta datubāzu pieejamība ir jau ierasta prakse, tad publiskajās bibliotēkās šis pakalpojums līdz šim vēl netika intensīvi izmantots – lai to nodrošinātu, bibliotēkas piedāvāja iespēju lasītājiem attālinātās piekļuves datus saņemt elektroniski, kā arī attīstīja iespēju reģistrēties par bibliotēkas lasītāju attālināti. Tomēr ir datubāzes, kuru izmantošana, lielākoties autortiesību ierobežojumu dēļ, ir atļauta tikai bibliotēkās, turklāt no konkrētiem datoriem. Covid-19 izraisītā ārkārtējā situācija, kad studijas notika tikai attālināti un tādēļ vairums studentu mācījās savās dzīvesvietās un augstskolu un bibliotēku apmeklēja maz, bija arguments, lai panāktu lietotājiem draudzīgākus izmantošanas nosacījumus arī ierobežotas piekļuves datubāzēm. Piemēram, Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskā bibliotēka panāca vienošanos, ka pēc pieprasījuma Latvijas valsts standartu datubāze bija pieejama arī ārpus bibliotēkas.

Pieprasījumi tika saņemti telefoniski vai e-pastā un noteikts konkrēts grāmatu saņemšanas laiks. Vēlamā literatūra, iesaiņota maisiņā, tika izsniegta pie bibliotēkas ārdurvīm. Valkas novada centrālā bibliotēka

Covid-19 izraisīto ierobežojumu laikā radās nepieciešamība nodrošināt bibliotēkas materiālu apmaiņu bezkontakta ceļā. Tas tika īstenots, izmantojot bibliotēkas ratiņus, ko novietojām drošā un ērti pieejamā vietā. SIA "Stockholm School of Economics in Riga" bibliotēka

Attēls "Akadēmiskās un speciālās bibliotēkas 2020"

Īpaši lielu popularitāti akadēmiskajās bibliotēkās piedzīvoja digitalizācija pēc pieprasījuma, kas tika izmantota ļoti intensīvi; digitalizētie informācijas materiāli tika ievietoti arī e-studiju vidē. Bibliotēkas līdzdalību e-studiju vides attīstībā nosaka gan bibliotēkas iniciatīva un personāla potenciāls, gan augstskolas vai koledžas vadības attieksme pret šiem procesiem. Covid-19 pandēmijas izraisītā ārkārtējā situācija bija katalizators bibliotēkām aktīvāk sadarboties ar institūcijas struktūrvienībām e-studiju vides nodrošinājuma uzlabošanā. Piemēram, Rīgas Stradiņa universitātes bibliotēka 2020. gadā aktīvi iesaistījās universitātes institucionālā repozitorija izveidē, t. sk. medicīnas nozares disertāciju un promocijas darbu vēsturiskās daļas digitalizācijas turpināšanā, kā arī Latvijā pirmās zinātniskās darbības informācijas sistēmas "Pure" ieviešanā. E-studiju vides attīstībā arvien vairāk iesaistās arī koledžu bibliotēkas – gan konsultējot un izglītojot par šīm iespējām, t. sk. sniedzot atbalstu pasniedzējiem studiju materiālu atlasē, skenēšanā un sagatavošanā ievietošanai, gan veicot informācijas materiālu un literatūras ievietošanu un aktualizēšanu, gan veidojot mācībspēku publikāciju datubāzi un studentu noslēguma darbu datubāzi. Latvijas Kultūras akadēmijas Latvijas Kultūras koledžas bibliotēka, veicot intensīvu konsultēšanas un izglītošanas darbu, jau pirmajā koledžas e-studiju vides darbības gadā (2020. gads) panāca to, ka vairāk nekā 60 % mācībspēku aktīvi izmanto šo vidi.

2020. gadā veikta pastiprināta "3td e-GRĀMATU bibliotēkas", Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas, Kultūras ministrijas #Ēkultūra piedāvājuma, bibliotēku abonēto datubāzu, brīvpieejas e-resursu popularizēšana; audzis arī šo resursu izmantojums. Piemēram, kopējais publisko bibliotēku izsniegto grāmatu skaits "3td e-GRĀMATU bibliotēkā" salīdzinājumā ar iepriekšējo pārskata periodu 2020. gadā palielinājies par 145 %; kopējais reģistrēto lietotāju skaits – par 28 % (ārkārtas situācijas laikā no 12. marta līdz 10. jūnijam reģistrēto lietotāju skaits palielinājies par 62 %).

Lai notiktu sekmīga un efektīva e-pakalpojumu izmantošana, nepietiek tikai ar pakalpojumu pieejamību, lielu darbu 2020. gadā bibliotēkas ir ieguldījušas arī e-pakalpojumu popularizēšanā un iedzīvotāju konsultēšanā un izglītošanā par to, kā lietot šos pakalpojumus. Piemēram, Valmieras bibliotēka ieviesusi Digitālā atbalsta dienu, kad bibliotekāri konsultē un apmāca lietotājus gan klātienē, gan attālināti par digitālo rīku un e-iespēju izmantošanu.

Daudzas bibliotēkas atzīmē sniegto konsultāciju un uzziņu skaita pieaugumu, īpaši palielinājies attālināto konsultāciju un uzziņu skaits, sarakste e-pastā un telefona zvani. Tika meklēti jauni, situācijai atbilstoši un efektīvi saziņas veidi ar visām lietotāju grupām, t. sk. bērniem un jauniešiem, – veidotas “WhatsApp” grupas, organizēti videozvani utt. 2020. gada jaunums attālinātu konsultāciju sniegšanā bija dažādu tiešsaistes platformu izmantošana, piemēram, “Zoom”, “Microsoft Teams”, “Webex”. Izmantojot šīs platformas, tika sniegtas gan individuālas konsultācijas, gan grupu nodarbības. Attālinātajā komunikācijā ļoti efektīvas ir bibliotēku veidotās videopamācības¹⁸. Skolu bibliotekāri veikuši lielu darbu, apkopojot skolotājiem attālinātajām mācībām noderīgu informācijas resursu sarakstus, gatavojot e-kataloga un citu attālināti lietojamu resursu pamācības, t. sk. par tiešsaistes mācību līdzekļu izmantošanu (uzdevumi.lv, maconis.zvaigzne.lv, soma.lv). Viens no jauninājumiem 2020. gadā – “Padlet.com” virtuālo sienu izmantošana, kur gan bibliotekāri, gan skolotāji dalījās ar aktuālu un noderīgu informāciju. Akadēmiskās bibliotēkas daudz laika un darba iegulda, sniedzot konsultācijas par digitālās publicēšanās jautājumiem, kā arī arvien vairāk iesaistās plaģiātisma kontroles rīku izmantošanā un studentu un pētnieku izglītošanā par akadēmisko godīgumu.

Lai sniegtu atbalstu iedzīvotājiem, kuriem jāstrādā vai jāmacās attālināti, iespēju robežās publiskajās bibliotēkās tika izveidotas attālinātā darba vietas. Ievērojot epidemioloģiskos nosacījumus, bibliotēku telpas attālināto sesiju organizēšanai izmantoja gan pašvaldību iestādes, gan nevalstiskās organizācijas. Skolu bibliotēkas sniedza atbalsta pasākumus gan skolēniem, gan skolotājiem, piemēram, tika izdrukāti, kopēti, skenēti dažādi nepieciešamie informācijas materiāli. Kokneses pamatskola-attīstības centrs, lai nodrošinātu attālināto mācību procesu tiem skolēniem, kam nav pieejams dators un internets, [veidoja mācību mapes](#), printējot, kopējot, laminējot dažādus materiālus; līdzīgas iknedēļas darba mapes ar uzdevumiem skolēniem gatavoja arī Zālītes speciālā pamatskola. Tās skolu bibliotēkas, kuru rīcībā ir planšetes, izsniedza tās lietošanā skolēniem izmantošanai attālinātajās mācībās.

Pasākumi – no klātienes uz tiešsaisti

Būtiska 2020. gada iezīme bija traucēts klātienes pasākumu organizēšanas un interešu grupu darbs. Ja atsevišķus pasākumus izdevās pārcelt uz tiešsaistes vidi, tad interešu grupu un klubu darbs lielākajā daļā publisko bibliotēku 2020. gadā apsīka. Ir gan vērojami arī daži izņēmumi. Piemēram, Liepājas Centrālās zinātniskās biblio-

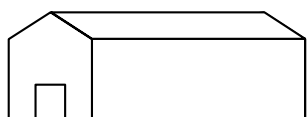
¹⁸ Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskās bibliotēkas videopamācību piemēri: [“Kā lietot RTU Zinātniskās bibliotēkas elektronisko katalogu?”](#), [“Ļoti par meklēšanas sistēmas PRIMO lietošanu”](#), [“Bibliotēkas sadaļa Rīgas Tehniskās universitātes portālā ORTUS”](#).

Attālinātā nodarbība 10. klašu skolēniem
"Kā neapjukt informācijas okeānā".
Foto no Valmieras bibliotēkas arhīva

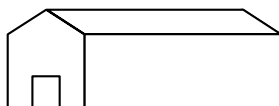
tēkas Valtera bibliotēkas lasītāju klubīš "Grāmatēži" organizēja tikšanās tiešsaistē platformā – "Zoom". Rezultātā virtuālā vide piesaistīja jaunus dalībniekus, arī ārpus Liepājas. Savukārt Madonas novada bibliotēkai sava Lasītāju klubiņa darbību izdevās veiksmīgi organizēt, izmantojot "WhatsApp" grupu.

Attēls "Publiskās bibliotēkas skaitļos 2020"

770

publiskās bibliotēkas

762

pašvaldību publiskās bibliotēkas

8

valsts publiskās bibliotēkas

49 %

no kopējā aktīvo lietotāju skaita

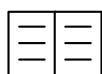
57 %

no kopējā fiziskā apmeklējuma

31 %

no kopējā virtuālā apmeklējuma

21 %

no kopējā krājuma

39 %

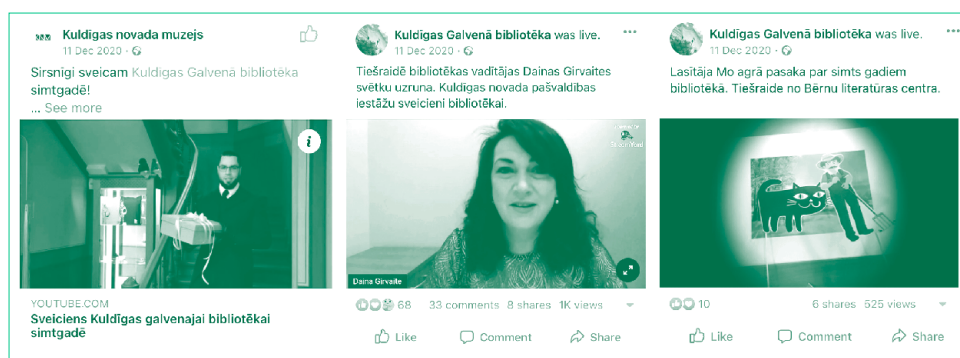
no kopējā izsnieguma

55 %

no kopējā bibliotekāro darbinieku skaita

Bibliotēku organizēto tiešsaistes pasākumu daudzveidība ir ļoti plaša: vebināri, lekcijas un nodarbības dažādām mērķgrupām, t. sk. tikšanās ar rakstniekiem, literatūras lasījumi un vingrošanas nodarbības; izmantotākās platformas: "Zoom", "Microsoft Teams", "Google Classroom", tiešraides un raidījumu cikli "Facebook" un "YouTube". Virtuālajā vidē tika atzīmētas arī Kuldīgas Galvenās bibliotēkas simtgades svinības – bibliotēka secinājusi, ka virtuālās svinības izskanēja daudz plašāk, nekā, ja tās notiktu klātienē. Kad vien to pieļāva valstī noteiktie epidemioloģiskie nosacījumi, bibliotēkas organizēja gan klātienes pasākumus un tiešraīžu translēšanu uz lielā ekrāna, gan brīvdabas kinovakarus, pārgājienus, ekspedīcijas un velobraucienus. Populāri turpina būt dažādi konkursi un viktorīnas, t. sk. erudīcijas spēles – lielākā daļa šī veida aktivitāšu 2020. gadā noritēja sociālajos medijos, taču diezgan daudzas bibliotēkas šāda veida norises organizēja arī "WhatsApp".

Ieskats Kuldīgas Galvenās bibliotēkas simtgades svinībās

Publiskās bibliotēkas 2020. gadā bija radošas un atrada veidus, kā uzrunāt attālināti arī bērnus un jauniešus. Vasarā, kad Covid-19 ierobežojumi bija mazāki, bibliotēkas organizēja pasākumus ārpus bibliotēkas telpām, īstenoja pavasarī iesāktos, taču nerealizētos pasākumus. Latgales Centrālā bibliotēka vasarā īstenoja lasīšanas spēli "[Bibliopols](#)", Pārventas bibliotēka izveidoja video sēriju "[Lasi ar garšu](#)", Latvijas Neredzīgo bibliotēka sagatavoja video, izspēlējot latviešu tautas pasaku "[Kā lapsa tika pie viltus gudrības](#)".¹⁹ Ja ir vēlme, tad iespējams noorganizēt lieliskus pasākumus arī attālināti. Publiskās bibliotēkas to pierādīja un turpmāk būs vēl zinošākas, prasmīgākas un veiksmīgākas jaunu pasākumu īstenošanā vai pārorientēšanā no klātienes uz virtuālo pasauli.

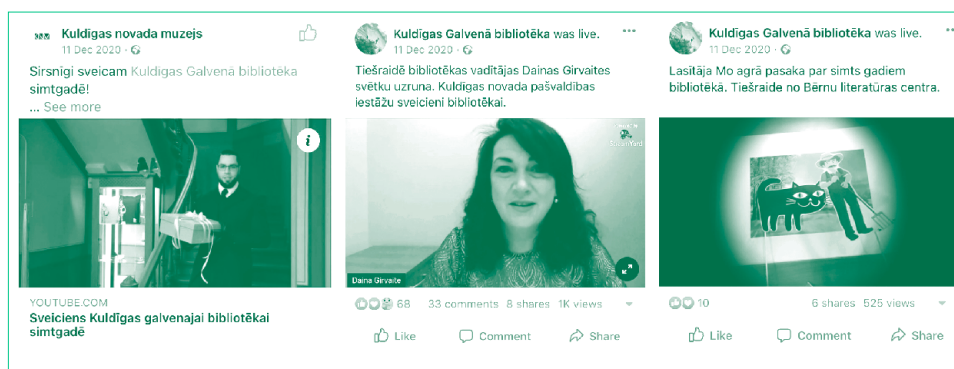
Mūsdienu bērni priekšroku dod vizuālajai nevis tekstuālajai informācijai. Kā ieinteresēt bērnus par bibliotēku un grāmatām, izmantojot vizuālas metodes? Lūk, Jelgavas pilsētas bibliotēkas pieredze, īstenojot Latvijas valsts mežu un Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstītās Zemgales kultūras programmas 2020 projektu "Visi zin'... 100-gadīgā Jelgavas bibliotēka šīs dienas bērnu acīm". Projekta ietvaros tika izveidota 7 min. gara animācijas filma "[Visi zin'... jeb zirneklis bibliotēkā](#)" par bibliotēkas lietošanas noteikumiem, kuras tapšanā piedalījās 7–10 gadus veci bērni kopā ar profesionāliem mentoriem – animācijas filmu veidotājiem. Projekta ietvaros

19 Plašāku apskatu par darbu ar bērniem un jauniešiem publiskajās bibliotēkās 2020. gadā sk. LNB Bibliotēku attīstības centra galvenās bibliotekāres Madaras Freivaldes prezentācijā "[Darbs ar bērniem un jauniešiem 2020. gadā](#)".

tika novadītas arī četras profesionālās meistarklases (scenārija rakstīšanā, skatuves runā, fotokadrējumā, animēšanā), noorganizētas 10 radošās darbnīcas, kurās piedalījās 30 bērni, kā arī veikti divi profesionāli skaņu ieraksti (visus filmēšanas procesus veica bērni profesionāļu vadībā).

Bibliotēkas arvien vairāk organizē pasākumus un aktivitātes visai ģimenei – ģimeņu rīti, informatīvas lekcijas vecākiem, atsevišķi izdalīts grāmatu plaukts, kurā izvietota vecākiem noderīga literatūra. Piemēram, Valkas novada centrālās bibliotēkas Bērnu literatūras nodaļa rīkoja virtuālo [bērnu rītu](#), Limbažu Galvenā bibliotēka – [Ģimeņu dienu](#). Kuldīgas Galvenā bibliotēka īstenoja Kuldīgas novada pašvaldības finansētu ģimeņprātības projektu, kura ietvaros notika trīs nodarbības: “Kā saprast vienam otru ģimenē?”, “21. gadsimta bērni – kādi viņi ir?” un “Ģimenes budžets – kā to plānot?”. Nodarbības tika īstenotas hibrīdformā – daļa klausītāju piedalījās klātienē, bet daļa – tiešsaistē.

Transformāciju piedzīvoja arī bibliotēku veidotās izstādes, kas 2020. gadā no bibliotēku plauktiem pārvietojās uz sociālajiem medijiem. Vispopulārākā virtuālo izstāžu forma 2020. gadā bija “Facebook” galerijas un “YouTube” video, taču izmantoti arī citi digitālie rīki un platformas. Piemēram, RTU Zinātniskā bibliotēka Akadēmiskā godīguma nedēļas laikā sagatavoja virtuālo izstādi [“Akadēmiskais godīgums”](#). Vērā ņemamu darbu virtuālo izstāžu jomā veic Latvijas Universitātes Bibliotēka. To apliecina bibliotēkas direktores Mārītes Savičas līdzdalība ar prezentāciju par bibliotēkas pieredzi virtuālo izstāžu veidošanā Kultūras ministrijas atbalstītajās mācībās muzeju un bibliotēku darbinieku digitālo prasmju pilnveidei. Laikā, kad bibliotēkas bija slēgtas, izstāžu izvietojšanai tika izmantoti bibliotēku logi. Bauskas Centrālā bibliotēka 2020. gadā pilsētvidē izvietoja divas lielformāta izstādes – “Zāļu tējas” un “Latvju zīmes – spēks un atbalsts”.

Rīgas Centrālās bibliotēkas virtuālās izstādes

RTU Zinātniskās bibliotēkas veidotā virtuālā izstāde "Akadēmiskais godīgums"

Profesionālā pilnveide – digitālais pavērsiens

Neatkarīgi no tā, cik liels finansējums profesionālajai pilnveidei tiek atvēlēts, bibliotēku darbinieku profesionālā pilnveide tiek plānota katru gadu. Profesionālās pilnveides pasākumu izvēli nosaka gan piedāvājums, gan vajadzības un iespējas. Priekšroka parasti tiek dota tādu kursu un semināru apmeklēšanai, kas atbilst tiešajiem darba uzdevumiem un pienākumiem. Covid-19 situācija pozitīvā gultnē ievirzīja attālināto mācību un citu profesionālās pilnveides pasākumu, piemēram, starptautisku konferenci, pieejamību, dodot iespēju profesionāli pilnveidoties, netērējot laiku un finanšu resursus braucieniem uz pasākumu norises vietu.

Rezultātā tiešsaistes seminārus un konferences apmeklēja vairāk bibliotekāru, nekā tas būtu tad, ja tie norisinātos klātienē. Protams, klātienē iesaistītu un nepastarpinātu saskarsmi šie pasākumi nevar aizstāt, taču tie rada ievērojamu laiku un finanšu resursu ietaupījumu, kuru var novirzīt citiem bibliotēkas attīstības mērķiem.

Sakritība vai likumsakarība – 2020. gadā bija vērojams patiešām plašs profesionālās pilnveides pasākumu piedāvājums, dažreiz pat vairāki piedāvājumi vienlaikus. Akadēmisko bibliotēku darbinieku vidū ļoti iecienīti ir datubāzu pārstāvju vadītie semināri, piemēram, 2020. gadā daudzvebināru piedāvāja "EBSCO", "TaylorFrancis", "Web of Science", "Science Direct" u. c. Augstu novērtēti LNB Kompetenču attīstības centra piedāvātie profesionālās pilnveides kursi un Bibliotēku attīstības centra organizētie profesionālās pilnveides pasākumi. Nozīmīgs profesionālās pilnveides veids ir pieredzes apmaiņas braucieni – gan apmeklējot citas bibliotēkas tepat Latvijā, gan dodoties uz ārvalstu bibliotēkām. Diemžēl Covid-19 pandēmijas dēļ 2020. gadā šis profesionālās pilnveides veids nenotika – visi profesionālās pilnveides braucieni tika atcelti.

Visaktuālākā bibliotekāru profesionālajā pilnveidē ir digitālo prasmju uzlabošana – straujās IKT attīstības dēļ bibliotekāru digitālo prasmju pilnveidei pievēršams arvien vairāk uzmanības. Tikpat nozīmīga mūsdienās ir svešvalodu, īpaši angļu valodas,

prasmju uzlabošana.²⁰ 2020. gads iezīmēja nepieciešamību uzlabot pārmaiņu, krīzes un stresa vadības prasmes, kas ir ļoti svarīgas informācijas pārslodzes un emocionālā paguruma apstākļos, nemitīgi reaģējot uz aktuālajām izmaiņām saistībā ar Covid-19 pandēmijas ierobežojumiem.

Darbs ar krājumu un tā popularizēšanu

Daudzas bibliotēkas atzīst, ka pateicoties Covid-19 izraisītajiem ierobežojumiem attiecībā uz klātienē pasākumu rīkošanu, kā arī nenotikušo komandējumu dēļ šie līdzekļi novirzīti krājuma komplektēšanai. Pastiprināti veikta krājuma izvērtēšana un norakstīšana – īpaši daudz norakstīšanu veikušas publiskās bibliotēkas. Akadēmisko bibliotēku krājumu izvērtēšanā arvien vairāk tiek iesaistīti mācībspēki, tādā veidā stiprinot sadarbību un aktualizējot krājumu. Atsevišķas akadēmiskās bibliotēkas īpašu uzmanību 2020. gadā veltījušas krājuma izvērtēšanai pa nozarēm, kā arī nozaru bibliotekāru darba paplašināšanai. Pateicoties vērtīgo grāmatu iepirkuma programmai publiskajām bibliotēkām, publisko bibliotēku krājumi tika papildināti ar daudzveidīgu un kvalitatīvu Latvijas izdevēju literatūru gan pieaugušo, gan bērnu un jauniešu auditorijai. Intensīvi notikušas krājuma inventarizācijas – gan plānotas, gan, izmantojot Covid-19 ierobežojums, – arī neplānotas. Covid-19 epidemioloģisko prasību dēļ veikta regulāra plauktu tīrīšana un dezinfekcija, ievērota 72 h karantīna lasītāju nodotajiem izdevumiem; Covid-19 laiks izmantots arī veicot grāmatu kārtojuma izmaiņas. Nerimstošs darbs noticis veicot papildinājumus un labojumus e-katalogā, piemēram, iespiedizdevumu ieraksti papildināti ar saiti uz “3td e-GRĀMATU bibliotēku”.

Darbā ar krājumu tiek iesaistīti arī studenti. Piemēram, Transporta un sakaru institūts piedalījās Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras realizētajā Eiropas Sociālā fonda projektā “Atbalsts bezdarbnieku izglītībai”, kura laikā darbam 5 dienas nedēļā uz vismaz 4 stundām katru dienu dažādās institūta struktūrvienībās varēja piesaistīt pilna laika studējošos. Pateicoties projektam Transporta un sakaru institūta bibliotēka

darbam metadatu ievadītāja amatā piesaistīja Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes bakalaura programmas “Informācijas darba pārvaldība” 3. kursa studenti, kura veica žurnālu arhīva inventarizāciju un norakstīšanu, kā arī pilnīgu datu ievadīšanu bibliotēkas e-katalogā, izveidojot ne tikai bibliotēkas krājumā esošo žurnālu bibliogrāfisko datubāzi, bet arī papildinot to ar tādām iespējām, kā izdevumu meklēšana pēc mirklbirkām jeb tēmturiem, hipersaišu pievienošana satura pieejamībai attālināti u. c. Ieguvums bija abpusējs: bibliotēkai tās bija papildu darba rokas un paveikts darbs, kas veicināja bibliotēkas attīstību, bet studentei – iespēja praktiski apgūt dažādus bibliotēkas darba procesus un pilnveidot savu profesionālo pieredzi.

Izmantojot dizaina domāšanas metodi, pārkārtots daiļliteratūras krājums, lai lietotājiem tas būtu ērtāks un saprotamāks, izveidots draudzīgāks krājuma izvietojums, izdalot dažādu žanru kolekcijas.

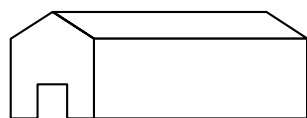
Valmieras bibliotēka

20 Plašāk par aktuālajām bibliotekāru kompetencēm lasiet LNB Kompetenču attīstības centra 2020. gadā veikto aptauju rezultātu apkopojumos Latvijas Bibliotēku portālā: “[Bibliotekāra profesionālās un vispārējās kompetences akadēmiskajās bibliotēkās](#)” un “[Bibliotekāra profesionālās un vispārējās kompetences publiskajās bibliotēkās](#)”.

Krājuma popularizēšana aktīvi pārcelta uz virtuālo vidi – gan uz bibliotēku tīmekļvietnēm, gan sociālajiem medijiem. Veidoti jaunieguvumu e-saraksti, digitālie plakāti, kreatīvas fotogrāfijas, virtuālas grāmatu izstādes ar iespēju rezervēt izdevumus e-katalogā, video apskati, "Facebook" tiešraides. Līdz ar brīvpieejas krājuma izmantošanas aizliegumu, bibliotekāri ieviesa praksi sagatavot dažādu nozaru, tēmu grāmatu kopas – šis pakalpojums ieguva plašu popularitāti, radot iespēju bibliotēkām ierobežojumu apstākļos gan atklāt savu krājumu, gan piedāvāt lietotāju vajadzībām atbilstošus izdevumus. Neskatoties uz jaunajiem apstākļiem, aktualitāti nezaudē arī tradicionālas krājuma popularizēšanas formas, piemēram, krājuma atklāsmes izstādes. Ļoti populāri bija lasīšanas izaicinājumi, kad ikviens tika aicināts apņemties izlasīt grāmatas, kas atbilst izaicinājuma kritērijiem: grāmatas apjoms, krāsa, vāku noformējuma elements, tēma, darbības norises laiks, vieta u. tml. Pēc līdzīga parauga tika veidota arī spēle "Grāmatu bingo" – bibliotēkas to piedāvāja gan bērniem, gan pieaugušajiem. Atraktīvā veidā reklamēt iespējams arī bibliotēku speciālās kolekcijas – Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskā bibliotēka veidoja grāmatu stāstus par Retumu lasītavas izdevumiem, kuri Covid-19 ierobežojumu dēļ nebija pieejami. Piemēram, stāsts par [fotogrāfiju albumu "Rīgas pilsētas Centrāltirgus izbūve, 1924–1930"](#) no arhitektūras vēsturei veltītās izstādes. Lai papildinātu stāstu, Retumu lasītavas vadītāja ar fotoaparātu izstaigāja Centrāltirgus apkārtni un deva iespēju salīdzināt senās fotogrāfijas ar mūsdienās uzņemtajiem fotoattēliem.

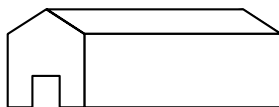
Lai būtu interese par grāmatām un lasīšanu jau no mazotnes, turpinās LNB Atbalsta biedrības lasīšanas veicināšanas projekts ["Grāmatu starts"](#), kurā piedalās bērni vecumā no 3 līdz 4 gadiem. 2020. gadā projektā piedalījās 37 bibliotēkas, iesaistot 568 mazos lasītājus un viņu ģimenes. Turpinājās arī LNB Bērnu literatūras centra rīkotā valsts mēroga lasīšanas veicināšanas programma ["Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija"](#). Pirms 20 gadiem, iesākot lasīšanas programmu, dalībnieku vidū bija 1/3 zēnu un 2/3 meiteņu. Šobrīd procentuālā attiecība ir 40 : 60. Šķiet, panākums necīgs, taču tiek pakāpeniski risināta problēma, kas traucē zēniem būt tikpat sekmīgiem kā meitenēm, jo viņu lasītprasmes rādītāji krietni atpaliek. Tāpat pamazām pieaug ļoti labu lasītāju skaits piecpadsmitgadnieku vidū – no 2,9 % 2000. gadā līdz 4,8 % 2018. gadā: to uzrāda [starptautisko lasītprasmes pētījumu rezultāti](#). Daļu nopelnu noteikti var pieskaitīt "Bērnu, jauniešu un vecāku žūrijas" ilgtermiņa darbībai. 2020. gadā žūrijā piedalījās 13 tūkstoši dalībnieku. Arvien populārāka kļūst arī Skaļās lasīšanas sacensība – 2020. gadā, kas bija trešais gads, kad tiek īstenota šī 5. un 6. klašu skolēniem adresētā LNB kopā ar Latvijas Bērnu un jaunatnes literatūras padomi īstenotā programma, tās dalībnieku skaits pieaudzis līdz 11 tūkstošiem. Programmu LNB Bērnu literatūras centram palīdz realizēt 30 reģionālie kuratori, kuri galvenokārt ir reģionālo publisko bibliotēku darbinieki. Rīgā un Daugavpils novadā sacensību vadītāji ir arī skolotāji.

Attēls "Skolu bibliotēkas skaitļos 2020"

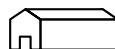
664

skolu bibliotēkas

610

vispārīgizglītojošo dienas skolu
bibliotēkas

54

profesionālās izglītības
iestāžu bibliotēkas

36 %

no kopējā aktīvo
lietotāju skaita

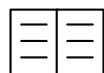
34 %

no kopējā fiziskā
apmeklējuma

27 %

no kopējā bibliotekāro
darbinieku skaita

24 %

no kopējā krājuma

19 %

no kopējā izsnieguma

Skolu bibliotēkas palīdz skolotājiem izvēlēties lasāmvielu dažādām lasīšanas veicināšanas aktivitātēm; sagatavo lasīšanas veicināšanas darba lapas. Ļoti augstu novērtējumu no skolēniem un viņu vecākiem izpelnījušies Laurenču sākumskolas direktora veiktie [priekšā lasīšanas pasākumi tiešsaistē](#) – skolas "Facebook" lapā. Organizēti dažādi ar lasīšanas veicināšanu saistīti virtuālie konkursi, piemēram, Laurenču sākumskolas bibliotēkas [grāmatu muguriņu dzejas konkurss un ceļojumu stāstu konkurss](#). Skolu bibliotēkas lasīšanas veicināšanu īsteno arī ar interešu izglītības palīdzību, organizējot radošās darbnīcas un praktiskas nodarbības, ģimenes un dzimtas stāstu, tradīciju izpēti, foto akcijas u. tml.

Publicitāte – sociālo mediju uzrāviens

Tā kā 2020. gadā bibliotēkas saskārās ar mainīgu darba laiku un apmeklētāju apkalpošanas kārtību, izmaiņām pakalpojumu piedāvājumā un pieejamībā, galvenā publicitātes darba prioritāte bija regulāra un operatīva informēšana par aktuālajām izmaiņām un jauninājumiem. Galvenie informācijas izplatīšanas kanāli tīmeklī bija tīmekļvietnes un sociālie mediji, taču, ņemot vērā, ka ir daļa iedzīvotāju, kas internetu lieto maz, informācijas izplatīšanai tika izmantota gan vietējā prese, gan informācijas stendi un interaktīvie ekrāni. Daudzas bibliotēkas lietotāju apziņošanai izmanto arī e-pastu vēstkopas un "WhatsApp" grupas.

Lielākais izaicinājums bija, kā ātri pielāgoties valstī notiekošajai situācijai un veiksmīgi informēt par savu darbību un ierobežojumiem vietējo sabiedrību.
Gulbenes novada bibliotēka

Viena no 2020. gada aktualitātēm – uzlabotas bibliotēku tīmekļvietnes: lielākoties jauninājumi saistīti ar atsevišķu sadaļu pārveidi, jaunu sadaļu ieviešanu vai satura papildinājumiem, piemēram, atsevišķi izcelta iespēja kļūt par reģistrētu bibliotēkas lietotāju attālināti, ieviesta sadaļa "Digitālās izstādes"/"Virtuālās izstādes", "E-pakal-

Aļoju pilsētas bibliotēkas informatīvie materiāli Covid-19 ārkārtējās situācijas laikā

pojumi", tīmekļvietnes satura piedāvājums angļu valodā. Latvijas Neredzīgo bibliotēkas tīmekļvietnei izstrādāta responsīvā versija, kuru var lietot arī cilvēki ar redzes traucējumiem.

Otra 2020. gada aktualitāte – intensīvā informācijas plūsma un komunikācija sociālajos medijos, kuru izvērša gan lielākas, gan mazākas bibliotēkas. Arvien populārāka kļūst ikdienas rubriku tradīcija, katru dienu sociālajos medijos veltot noteikta tēmai, mērķauditorijai u. tml. Audzis bibliotēku veidoto video ierakstu skaits, daudz veidotas infografikas, kolāžas un citi uzskatāmi digitālie vizuālie materiāli. Paplašinās bibliotēku izmantoto sociālo mediju klāsts: blakus jau ierastajiem – "Draugiem.lv", "Facebook", "YouTube", "Twitter", "Instagram" – bibliotēkas ienāk arī "TikTok" un "Snapchat". Ieguldītais darbs rezultējies ar tīmekļvietņu un sociālo mediju apmeklējuma pieaugumu.

2020. gads sabiedrības informēšanā bija citādāks – informācija par pasākumiem un izstādēm mijās ar norādēm par to, kā tiek organizēts bibliotēkas darbs, kā notiek apmeklētāju apkalpošana un pakalpojumu sniegšana. Ņemot vērā ārkārtējās situācijas izsludināšanu, vairākkārtēju tās pagarināšanu, kā arī mainīgo epidemioloģisko situāciju, bibliotēka regulāri saskārās ar detalizētas un mainīgas informācijas sagatavošanu un izziņošanu. Cēsu Centrālā bibliotēka

Pandēmijas laikā novērots, ka cilvēki aktīvāk sākuši sekot bibliotēkas aktivitātēm sociālajos medijos, jo tas ir vieglāks veids, kā uzzināt aktuālo bibliotēkas informāciju laikā, kad bibliotēkas bija slēgtas vai daļēji pieejamas. Iedzīvotāji arvien vairāk izrāda interesi, atzīmējot ar "patīk" un dalās ar bibliotēkas ierakstiem. Lauberes bibliotēka

Pateicoties sociālajiem medijiem interesi par grāmatu jaunumiem izrādīja un pieteicās rindā uz lasīšanu iedzīvotāji, kuri bibliotēkā nav reģistrēti. Ventspils reģions

Latgales Centrālās bibliotēkas akcija "Atdzīvini grāmatu – interpretē vāku!" – bibliotēkas darbinieki "atdzīvināja" 46 grāmatu vākus, viņu piemēram sekoja kolēģi no citām bibliotēkām, izdevniecību darbinieki, grāmatu autori un lasītāji

VESELĪBAS NEDĒĻA
BIBLIOTĒKĀ

VINGRO AR
GRĀMATU!

LATGALES
CENTRĀLĀ
BIBLIOTĒKA

#VINGROARGRĀMATU
#MOVEWEEK

Latgales Centrālās bibliotēkas akcija "Veselības nedēļa. Vingro ar grāmatu" – nedēļas garumā ik dienu bibliotēkas "Facebook" kontā tika publicēts ieraksts ar kādu vienkāršu vingrojumu, kuru var izpildīt mājās vai darba vietā un vienlaikus lasot

Bauskas Centrālās bibliotēkas veidotie attēli
krājuma popularizēšanai sociālajos medijos

Bibliotēku publicitātē liela nozīme ir tam, ka bibliotēkā ir darbinieks, kuram vismaz daļa slodzes tiek atvēlēta šim mērķim. Piemēram, Valkas novada centrālajā bibliotēkā kopš 2020. gada oktobra strādā darbiniece, kuras amata pienākumos ietilpst arī darbs ar sociālajiem medijiem un publicitāti. Darbinieces mērķtiecīgi īstenotie mūsdienīgie komunikācijas risinājumi (akcijas, video sižeti, konkursi, aptaujas, rubrikas u. c.) trīs mēnešu laikā panākuši straujāko sekotāju skaita pieaugumu kopš bibliotēkas sociālo mediju kontu izveides. Mērķtiecīgu un plānotu bibliotēkas publicitāti palīdz nodrošināt publicitātes stratēģija un vadlīnijas. Lai ievērotu vienādu komunikācijas stilu un nodrošinātu konsekvensi un regularitāti, 2020. gada maijā tika izstrādāta Kuldīgas Galvenās bibliotēkas Sabiedrisko attiecību stratēģija un sociālo mediju vadlīnijas. Dokuments veidots ciešā saistībā ar Kuldīgas novada publisko bibliotēku attīstības stratēģiju 2019.–2021. gadam, un nosaka pamatprincipus, kā bibliotēkas zīmols tiek atspoguļots gan bibliotēkas telpās, gan tiešsaistē, gan publiskajos pasākumos.

Informācijas pasniegšanas veidam un stilam mūsdienās ir būtiska nozīme gan veiksmīgas un efektīvas komunikācijas nodrošināšanā, gan pozitīva un profesionāla bibliotēkas tēla veidošanā. Svarīgs ir gan pārdomāts saturs un korekta rakstu valoda, gan atbilstošs grafiskais dizains un vizuālais noformējums – kopumā vērtējot bibliotēku sniegumu šajā jomā, 2020. gadā vērojams ievērojams progress, taču, veicot bibliotēku publicitātes aktivitātes, ir jāturpina pievērst uzmanību un jāpilnveido gan publicitātes materiālu lingvistiskā, gan vizuālā kvalitāte.

Novadpētniecības darbs

Covid-19 pandēmija nenoliedzami ietekmēja arī bibliotēku novadpētniecības darbu: ārkārtējās situācijas ierobežojumu dēļ nācās atcelt iepļānotos novadpētniecības pasākumus, piemēram, tika atcelta Jelgavas pilsētas bibliotēkas simtgades konference "Bibliotēkas pāri laikiem un robežām". Bija jāpārtrauc novadpētniecības un vēstures draugu klubu tikšanās klātienē, jāatliek daudzi sadarbības projekti, tika ierobežota brīvpieeja un uz laiku arī piekļuve novadpētniecības krājumam. Tomēr Covid-19 pandēmijas ietekme nebija tikai negatīva, gluži otrādi – novadpētniecības darbā tā pat izvērtās par negaidītu iespēju. Laikā, kad bibliotēku durvis bija slēgtas apmeklētājiem, beidzot varēja pievērsties tiem darbiem un to ideju un mērķu īstenošanai, kam līdz šim aizņemtajā ikdienā nebija atlicis laika un cilvēkresursu. Rezultātā 2020. gadā vērojama strauja novadpētniecības darba izaugsme.

Tā kā klātienē pieejamība novadpētniecības krājumam un pakalpojumiem bibliotēkās bija ierobežota, aktualizējās nepieciešamība, cik vien iespējams, nodrošināt attālinātu piekļuvi novadpētniecības informācijas resursiem. Rezultātā notika strauja digitālo novadpētniecības resursu un attālināto pakalpojumu attīstība. Intensificējās novadpētniecības krājuma digitalizācija; daudzās bibliotēkās šis process tieši 2020. gadā beidzot tika sekmīgi uzsākts. Tā kā publiskajās bibliotēkās pamatā tiek digitalizēti novadpētniecības materiāli, vērā ņemamais kopējais publisko bibliotēku digitalizācijas pieaugums galvenokārt attiecināms uz novadpētniecības materiālu digitalizāciju: salīdzinājumā ar 2019. gadu, teksta dokumentu digitalizācija publiskajās bibliotēkās 2020. gadā pieaugusi par 75 %, attēlizdevumu digitalizācija par 47 %, skaņu ierakstu digitalizācija par 83 %, bet video ierakstu digitalizācija par 81 %. ²¹ Dati rāda, ka no visiem publiskajās bibliotēkās digitalizēto dokumentu veidiem proporcionāli visvairāk digitalizēti attēlizdevumi – 59 %. Intensīvo digitalizāciju veicināja arī palielinātais iedzīvotāju pieprasījums pēc digitāliem materiāliem, kurus var piedāvāt attālināti vai nosūtīt elektroniski, un bibliotēku profesionālie konkursi, kuros bija jādigitalizē novadpētniecības materiāli.

Pamatīgs darbs tika ieguldīts novadpētniecības datubāžu papildināšanā: gan veidojot jaunus ierakstus (aktuālos un retrospektīvos), gan veicot novadpētniecības mapju materiālu katalogizāciju un novadpētniecības kartīšu kartotēku rekatalogizāciju, gan veidojot metadatus, anotācijas, autoritatīvos ierakstus, pievienojot bibliogrāfiskajiem ierakstiem saistītos e-resursus (pilntekstus, attēlus, skaņu ierakstus vai saites uz tiem), t. sk. bibliotēku pašu digitalizētās novadpētniecības materiālu kopijas. Bibliotēkas izmanto arī iespēju bibliotēku informācijas sistēmā "ALISE" veidot tematiskas novadpētniecības kolekcijas, piemēram, Jelgavas pilsētas bibliotēka izveidojusi digitālo fotokolekciju "Harija Krūzes kolekcija", Tukuma bibliotēka – kolekciju "Novadnieku enciklopēdija", Balvu Centrālajā bibliotēkā tapušas pat vairākas šādas [digitālās kolekcijas](#).

Īpaša uzmanība tika pievērsta novadpētniecības resursu atspoguļošanai bibliotēku tīmekļvietnēs, kam visbiežāk izveidota atsevišķa novadpētniecības sadaļa: uzlabota

²¹ Avots: [Latvijas kultūras datu portāls](#).

novadpētniecības sadaļas struktūra, papildināti un rediģēti esošie materiāli, veidotas jaunas apakšsadaļas, rubrikas un datubāzes, piemēram, Saulkrastu novada bibliotēkas tīmekļvietnes sadaļā "Novadpētniecības darbs bibliotēkā" izveidota ["Novadnieku enciklopēdija"](#), Madonas novada bibliotēkā uzsākta ["Novadnieku datubāzes"](#) izveide, kurā apkopotas īsas biogrāfiskas ziņas par ievērojamiem novadniekiem. Valmieras bibliotēkas novadpētniecības speciālisti, lai reģiona kopējās [Novadpētniecības platformas](#) (integrēta Valmieras bibliotēkas tīmekļvietnē) satura veidošanā iesaistītu arī pārējās novadu bibliotēkas, 2020. gada pavasarī organizēja Novadpētniecības digitālo aģentu mācības. Tajās no katra novada tika sagatavots viens bibliotekārs, kura uzdevumos turpmāk ietilps novadpētniecības materiālu sagatavošana publicēšanai un ievietošana Valmieras bibliotēkas [Novadpētniecības platformā](#), kā arī novada kolēģu darba koordinēšana šāda satura radīšanā. Mācības notika attālināti, izmantojot "Google Meet" platformu. Šādas "digitālās komandas" būtu vērtīgi izveidot arī citos reģionos. Atzīmējams arī Valmieras bibliotēkas veikums sadarbības izveidē ar Valmieras muzeju Novadpētniecības platformas satura veidošanā: izveidots šķirklis ["Valmieras muzejs raksta"](#), kurā skatāmi muzeja pētnieku izveidotie materiāli par Valmieras vēsturi.

Papildus tīmekļvietnēm bibliotēkas veido un uztur arī citus novadpētniecības digitālos resursus: datubāzes, digitālās kolekcijas, emuārus u. c., piemēram, [Balvu reģiona Kultūrvēstures datu bāze](#), Jelgavas pilsētas bibliotēkas datubāze ["Ievērojami cilvēki Jelgavā"](#), Kuldīgas Galvenās bibliotēkas datubāzes ["Kuldīga: Vēsture. Notikumi. Cilvēki"](#). Arī šie resursi tika papildināti, rediģēti, pārstrukturēti un uzlaboti. Daudzās bibliotēkās tik veidotas arī (cerams, tikai pagaidām) lokālas digitālās novadpētniecības kolekcijas. Viens no jaunākajiem piemēriem ir Alūksnes pilsētas bibliotēkas projekts "Alūksnieši stāsta" – videostāstu kolekcija, kurā atmiņās dalās vairāk nekā 30 alūksnieši. Projekts veicināja arī novadpētniecības materiālu digitalizāciju, jo atmiņu sniedzēju stāsti tika vizualizēti ar fotogrāfijām un citiem digitalizētiem dokumentiem (pavisam kopā digitalizēti vairāk nekā 300 materiāli).

Populārākā novadpētniecības digitālo resursu publicēšanas forma 2020. gadā ir virtuālās izstādes – gan bibliotēku tīmekļvietnēs, gan sociālajos medijos; gan foto galeriju, gan video sižetu veidā; to izveidē ieguldīts pamatīgs izpētes darbs. Daudzām bibliotēkām tie ir bijuši pirmie soļi virtuālo izstāžu veidošanā, tādēļ šajā jomā vēl daudz kas apgūstams un pilnveidojams. Kuldīgas Galvenajā bibliotēkā Kuldīgas reģiona bibliotēkām organizēts konkurss "Virtuālā izstāde 2020", kurā vērtēta gan izvēlēta temata aktualitāte un tēmas izpētes dziļums, gan izstādes dizains un struktūra, izmantoto materiālu daudzveidība, gan izmantoto materiālu apraksta kvalitāte.

Bibliotēkas aktīvi piedalījušās arī citu institūciju digitālo resursu veidošanā, piemēram, iesaistoties kolekcijas ["Zudusī Latvija"](#), Latviešu folkloras krātuves digitālā arhīva ["Garamantas.lv"](#), vietnes ["Latvijas gadsimts"](#), personu un kapu kultūrvēsturiskās enciklopēdijas ["Time&Note"](#) veidošanā, publicējot savus resursus pašvaldību tīmekļvietnēs. 2020. gadā Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas bibliotēkām, muzejiem un arhīviem uzsāka jaunas digitālās kolekcijas

“Industriālais mantojums” izveidi par nozīmīgākajiem rūpniecības uzņēmumiem visā Latvijas teritorijā. Projektā iekļauti uzņēmumi, kuru produkcija bija zināma Latvijā, Padomju Savienībā vai visā pasaulē, vēsturiskais aptvērums ir no 19. gadsimta sākuma līdz 1991. gadam. Šajā projektā iesaistījušās 27 publiskās bibliotēkas (t. sk. pagastu bibliotēkas), kas sagatavojušas materiālus par savā teritorijā pastāvējušiem uzņēmumiem, digitalizējušas bibliotēku krājumā pieejamos attēlus. Bibliotēkas šo projektu augstu novērtējušas un min kā vienu no apjomīgākajiem 2020. gada sadarbības piemēriem. Projekta īstenošanas gaitā izveidojusies sadarbība ar bijušo novada uzņēmumu darbiniekiem un pašreizējiem īpašniekiem, iegūtas vērtīgas foto liecības, audioatmiņas. Projekta rezultātā ievērojami paplašinājušās arī bibliotēku novadpētniecības kolekcijas; papildus lielajai – Latvijas Nacionālās bibliotēkas veidotajai un uzturētajai digitālajai kolekcijai – tiek veidotas savas kolekcijas, kas veltītas industriālā mantojuma tēmai.

Covid-19 pandēmija bija arī izšķirošais grūdiens, lai bibliotēkas sāktu organizēt virtuālos novadpētniecības pasākumus. Piemēram, Talsu Galvenajā bibliotēkā sāka videorullišu [“Novadpētniecības lasītavas jaunumi”](#) veidošana, kurā Novadpētniecības lasītavas darbinieces stāsta par jaunākajām grāmatām. Latgales Centrālā bibliotēka tiešsaistē piedāvāja novadpētniecības stundas un secināja, ka šis formāts radījis īpaši lielu interesi un vērienīgi paplašinājis interesentu skaitu. Tādēļ arī turpmāk novadpētniecības pasākumus iecerēts nodrošināt tiešsaistē. Jēkabpils pilsētas bibliotēka laikā, kad bija apmeklētājiem slēgta, novadpētniecības pasākumus “Jēkaba vakari” translēja tiešraidē bibliotēkas [“Facebook” kontā](#). Pasākumi tika ierakstīti video formātā, apstrādāti un saglabāti novadpētniecības krājumā, kā arī ir pieejami bibliotēkas tīmekļvietnes Novadpētniecības sadaļas rubrikā [“Tematiskie pasākumi”](#). Alūksnes pilsētas bibliotēkā klātienē tikšanās ciklā “Savējie iedvesmo” tika aizstātas ar videostāstiem, kas publicēti bibliotēkas tīmekļvietnē un sociālajos medijos.

Jēkabpils pilsētas bibliotēkas organizētā pasākumu cikla “Jēkaba vakari” ekrānuzņēmums

Daudzas bibliotēkas Covid-19 pandēmijas laikā nozīmīgu darbu ieguldīja jaunas informācijas apzināšanai par sava novada kultūrvēsturi. Aktīvi noritēja novada

pētniecība tīmekļa resursos, piemēram, Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas kolekcijās (īpaši [“Periodika.lv”](#) un [“Zudusī Latvija”](#)), Latvijas Nacionālā arhīva [portālā](#) un vietnē [“Raduraksti”](#), portālā [“Letonika”](#), “Lursoft” laikrakstu datubāzē [“News.lv”](#) u. c. Bibliotekāri arī devās ekspedīcijās, lai apzinātu, pētītu un dokumentētu novada vietas un objektus, pierakstītu vietvārdus, iedzīvotāju stāstījumus par māju un dzimtu vēsturi. Piemēram, Barkavas bibliotēka turpināja pētīt un apzināt seno mājvietu atrašanās vietas, izzināt mājvārdus. Kopā apzinātas un Barkavas pagasta kartē atzīmētas visas apzinātās zudušās mājvietas laikā no 1920. līdz 2020. gadam (pavisam kopā vairāk nekā 200).

2020. gadā uzplauka bibliotēku novadpētniecības izdevējdarbība: bibliotēkas izdevušas daudz grāmatu ar novadpētniecības tematiku, tapušas publikācijas, uzņemtas īsfilmas. Piemēram, iznācis Ūziņu bibliotēkas vadītājas Gunitas Kulmanes sastādītais Leonarda Šūlmaņa atmiņu stāsts “Šūlmaņu dzimtas hronika”, Krāslavas novada centrālās bibliotēkas sadarbībā ar Latvijas Bibliotekāru biedrību, biedrību “Latgales kulinārā mantojuma centrs” un Krāslavas novada tūrisma informācijas centru izdots Latgales novadu recepšu krājums [“Latgales pavārgrāmata”](#). Viesītes bibliotēka izdeva [dzejas kopkrājumu “Mēs neesam VIESI TE”](#), kurā apkopots 12 vietējo dzejnieku radošais veikums. Rucavas pagasta bibliotēka izdeva Rucavas vēstures grāmatu “Ar Rucavas vārdu – lapu pa lapai. Ieskats Rucavas vēsturē”, kurā aptverts periods no vissenākajiem laikiem līdz 20. gadsimta beigām. Ludzas pilsētas galvenā bibliotēka sadarbībā ar Latvijas Universitātes Lībiešu institūtu izdeva profesora Ulda Baloža grāmatu “Ludzas igauņu valodas ābece”. Salaspils novada bibliotēkā par godu dzejnieka Knuta Skujenieka literāri muzikālā pasākuma “Knuta diena” 20 gadu pastāvēšanas gadadienai tapusi informatīva īsfilma “Knuta diena. Retrospekcija 2000–2020”. Nīgrandes pagasta Kalnu bibliotēkā no bibliotēkas novadpētniecības materiāliem – septiņām intervijām ar kolhoza “Jaunais komunārs” priekšsēdētāju Jāni Blūmu – izveidota filma “Soļi”.

Nozīmīgs darbs ieguldīts, lai nezaudētu saikni ar lasītājiem un iesaistītu iedzīvotājus dažādās novadpētniecības aktivitātēs, piemēram, Covid-19 laika un citu notikumu dokumentēšanā. Cilvēkus uzrunājoši un ļoti populāri bijuši bibliotēku novadpētnieciskie ieraksti sociālajos medijos: publikācijas par novadniekiem, novada objektiem un vietām, foto galerijas, video materiāli, konkursi un viktorīnas. Sākoties ārkārtējai situācijai, Zebrenes bibliotēka iesaistīja bibliotēkas lietotājus foto iemūžināšanas stāstā, kur katrs varēja dalīties ar savu foto un aprakstīt, kā viņš pavada pašizolācijas laiku. Iesūtītie darbi tika publicēti bibliotēkas [“Facebook” lapā](#). Kuldīgas Galvenā bibliotēka organizēja akciju “Vēstures liecinieks”, kurā aicināja dalīties savās pārdomās, sajūtās, atmiņās, viedokļos, fotogrāfijās, zīmējumos un video par ārkārtējās situācijas laikā piedzīvoto ar mērķi saglabāt šīs liecības nākamajām paaudzēm.

Iedzīvotāju iesaiste bibliotēku novadpētniecības darbā tiek izvērstā arvien plašāk. Viesatu iedzīvotāji tika aicināti piedalīties izstādes veidošanā ciklā “Fotogrāfija stiprina ģimeni un aktivizē sabiedrību”. Šajā ciklā notikušas fotoizstādes par Viesatu senajām amatu prasmēm un dzīvesveidu, svētkiem, apģērbu, bet 2020. gada tēma bija “Viesatu pagasta mājas”. Ziru bibliotēkā 2020. gada rudenī tika veidota

fotoizstāde "Sēnes", kurā ar savām fotogrāfijām piedalījās Ziru pagasta iedzīvotāji. Kopumā tika iegūtas un aprakstītas 114 sēņu fotogrāfijas, kuras uzņemtas Ziru pagasta apkaimē. Aulejas pagastā jau sesto gadu tiek izdots bibliotēkas vadītājas sagatavots kalendārs, kura veidošanā, iesūtot savas fotogrāfijas, piedalās novada iedzīvotāji. Kalendārs iedzīvotāju vidū ir ļoti pieprasīts, un piedalīšanās tā izveidē ir aizraujoša un kopienu saliedējoša. Alojas pilsētas bibliotēka saistībā ar novadnieka, dzejnieka Ausekļa 170. dzimšanas dienas svinībām aicināja aļoļiešus piedalīties "Ausekļa dzejas audio grāmatas" izveidošanā. Šādu brīnišķīgu piemēru Latvijas bibliotēkās ir bezgala daudz, un rezultāts ir gan nozīmīgs novadpētniecības krājuma papildinājums, gan piederības izjūtas un saliedētības stiprināšana kopienā.

Ar skatu nākotnē – klātienē vai attālināti?

Covid-19 pandēmijas ierobežojumi ne tikai pierādīja bibliotēkas svarīgo lomu vietējās kopienas infrastruktūrā, bet arī atstāja paliekošu ietekmi uz cilvēku paradumiem – pie attālinātajiem pakalpojumiem ir paspējuši pierast gan iedzīvotāji, gan bibliotekāri. Tādēļ tuvākajā nākotnē viens no grūtākajiem bibliotēku uzdevumiem būs sabalansēt klātienē un attālināto pakalpojumu piedāvājumu un atjaunot iedzīvotāju paradumu nākt uz bibliotēku klātienē. Izaicinājums attālināto pakalpojumu lietošanā turpinās būt digitālā plaša, jo vēl aizvien ne visiem iedzīvotājiem ir pieejamas jaunākās IKT un internets.

2020. gads mainīja cilvēku ieradumus.

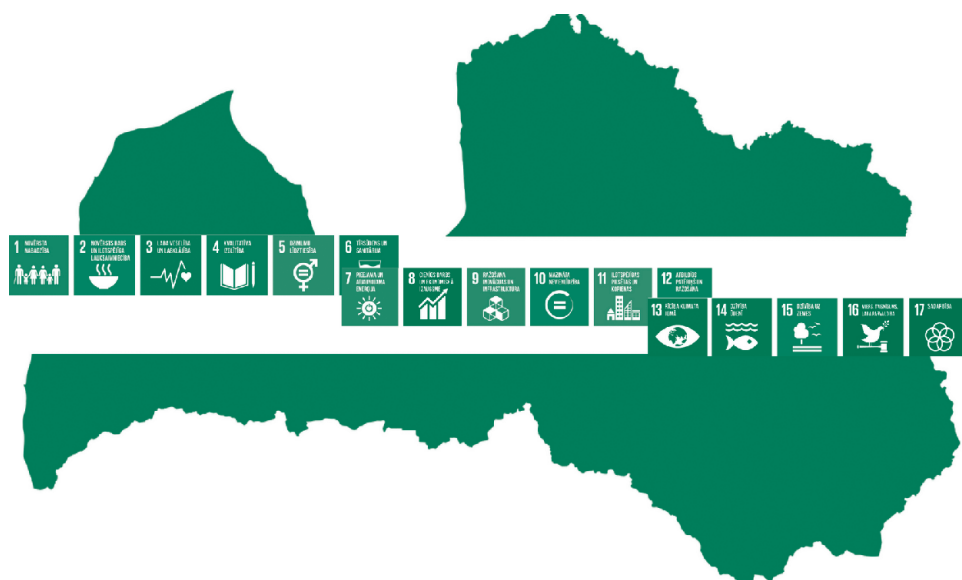
Līdz šim lietotājiem bibliotēkas bija kā tikšanās, komunikācijas vieta. Šobrīd tas vairs tā nenotiek, un mums būs stipri jāpiedomā, lai to atjaunotu. Tomēr gads bija arī jaunu izaicinājumu un pat progresu gads, jo diez vai mēs tik ātri, parastajos apstākļos, būtu sākuši izmantot dažādus tiešsaistes komunikācijas rīkus. Ludzas pilsētas galvenā bibliotēka

Covid-19 pandēmijas izraisītās ārkārtējās situācijas laikā bija iespēja pārliecināties, cik ļoti bibliotēka iedzīvotājiem ir vajadzīga, kā pietrūkst tās rīkoto pasākumu un ikdienišķas socializēšanās bibliotēkas telpās. Pēc bibliotēku atvēršanas, kad darbs ar apmeklētājiem tika īstenots, ievērojot valstī noteiktos ierobežojumus, cilvēku prieks par atkalredzēšanos klātienē bija patīss un neviltots. Ogres Centrālā bibliotēka

Lai gan radītas iespējas izmantot bibliotēkas pakalpojumus attālināti, lietotāji vēlas apmeklēt bibliotēku, un tas ir pozitīvs apliecinājums mūsu darba jēgai, mērķiem, nozīmībai. Valsts policijas koledžas bibliotēka

Ilgtspējīgas attīstības mērķi – no izpratnes uz pienākumu

Arī 2020. gadā ir turpinājies bibliotēku un nozares profesionālo organizāciju darbs ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) progresa sekmēšanā. Īpaši aktīvs šajā jomā Eiropas līmenī 2020. gadā bijis Bibliotēku, informācijas un dokumentācijas asociāciju Eiropas birojs (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, EBLIDA*) – publiskoti vairāki dokumenti un organizēti informatīvi vebināri, gan apkopojot Eiropas bibliotēku pieredzi darbā ar IAM, gan pievēršot uzmanību IAM novērtēšanai bibliotēkās.

2020. gada jūnijā nāca klajā pirmais pārskats par Eiropas bibliotēku darbu ar IAM – “Ilgtspējīgas attīstības mērķi un bibliotēkas. Pirmais Eiropas ziņojums” ([Sustainable Development Goals and Libraries. First European Report](#)). Šis ir pirmais mēģinājums Eiropas bibliotēku IAM pieredzi veidot ne tikai kā stāstus, bet arī kā visaptverošu koncepciju, kuru varētu izmantot plašākai un tālejošākai bibliotēku darba iekļaušanai ANO ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam. Ziņojumā ietverta 17 Eiropas valstu, t. sk. Latvijas, pieredze un uzsvērta nepieciešamība Eiropas bibliotēkām noteikt Dienaskārtību 2030 kā pamatu paplašinātai bibliotēkas koncepcijai.

Septembrī tika publiskots *EBLIDA* ziņojums “Domāt neiedomājamo. Ilgtspējīgas attīstības mērķiem atbilstoša un no Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (2021.–2027.) finansēta Eiropas bibliotēku programma pēc Covid-19 krīzes” ([Think the unthinkable. A post Covid-19 European Library Agenda meeting Sustainable Development Goals and funded through the European Structural and Investment Funds \(2021–2027\)](#)). Ziņojuma mērķis – palīdzēt Eiropas bibliotēkām atrast piemērotu stratēģiju finansējuma piesaistei un politikas veidošanai saistībā

ar ANO ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam un Eiropas normatīvo ietvaru. *EBLIDA* uzskata, ka uz trīs minētajiem pīlāriem – darbs pēc Covid-19, Eiropas strukturālie un investīciju fondi un ANO ilgtspējīgas attīstības mērķi – balstīsies stratēģiska un ilgtspējīga, inovatīva un radoša, iekļaujoša un proaktīva bibliotēku darbība tuvākajā desmitgadē. Ziņojums izmantojams kā instruments, lai plašāk atspoguļotu bibliotēku sociālo, ekonomisko, vides un kultūras politiku, gūtu iedvesmu bibliotēku darba plānošanai un ikdienas darbībai, kā arī izprastu, ka daži notikumi, kuri, iespējams, ir ierobežoti laikā un telpā, tomēr iekļaujas daudz plašākā stratēģijā, kas paver jaunus apvēršņus bibliotēku darbam. Izdevums lasāms arī [latviski](#).

Savukārt gada izskaņā tika publicēts *EBLIDA* Eiropas bibliotēku un ilgtspējīgas attīstības novērtējuma darba grupas (*European Libraries and Sustainable development Assessment, ELSA*) sagatavots ziņojums "Ceļā uz IAM rādītāju ieviešanu Eiropas bibliotēkās" ([Towards the implementation of SDG Indicators in European Libraries](#)). Šajā ziņojumā grupas locekļi, kuru uzdevums bija risināt jautājumus saistībā ar IAM darba rezultātu novērtēšanu bibliotēkās, vienlaikus izcēlušī gan bibliotēku ietekmes pētījumu izmantošanu bibliotēku vērtēšanā un interešu aizstāvībā, gan ar dažādiem Eiropas valstu piemēriem parādījuši, cik svarīgi ir izmantot atbilstošus IAM rādītājus. Ziņojumā iekļautie piemēri apstiprina secinājumu, ka IAM rādītāji būtu īpaši jāveido un, ja nepieciešams, jāpielāgo bibliotēku nozarei, lai radītu kopīgu atskaites sistēmu uz IAM orientētām bibliotēku politikām un projektiem.

Latvijas bibliotēkās 2020. gadā tika turpināts Latvijas Nacionālās bibliotēkas, UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas un Latvijas Bibliotekāru biedrības uzsāktais semināru cikls "Bibliotēkas un sabiedrības ilgtspējīga attīstība: mēs būvējam šo pasauli paši"²², kura mērķis bija aktualizēt bibliotēku lomu un iesaisti IAM sasniegšanā, diskutēt par bibliotēku iespējām uzlabot savu kopienu dzīvi, dalīties pieredzes stāstos par veiktajām aktivitātēm. 2020. gadā tiešsaistē notika divi reģionālie semināri: [Vidzemes reģionālais seminārs](#) 23. septembrī un [Latgales reģionālais seminārs](#) 9. oktobrī. Piesaistot Ziemeļvalstu Ministru padomes biroja Latvijā, Somijas vēstniecības Latvijā un Norvēģijas vēstniecības Latvijā finansējumu, blakus vietējo bibliotēku pieredzes stāstiem semināros uzstājās vieslektores no Somijas un Norvēģijas bibliotēkām.

Viens no Latvijas publisko bibliotēku darba virzieniem 2020. gadā bija darbs ar vājredzīgiem cilvēkiem un cilvēkiem ar lasīšanas grūtībām. Turpinājušās gan kanis-terapijas nodarbības, gan grāmatu un laikrakstu priekšā lasīšana, gan pievērsta uzmanība informācijai bibliotēku tīmekļvietnēs, rūpējoties, lai tā būtu pieejama un izlasāma ikvienam. Uzsāktas arī vairākas jaunas iniciatīvas un projekti. Piemēram, Mazsalacas novada pašvaldība un Mazsalacas pilsētas bibliotēka, sadarbojoties ar Valmieras bibliotēkas kolēģiem, uzsākusi dalību starptautiskā *Erasmus+* projektā

22 Par semināru ciklu iepriekšējos gados sk. [pārskata ziņojuma "Latvijas bibliotēkas 2019. gadā"](#) 45.–48. lpp.

"TECH.LIBRARY", kura mērķis ir uzlabot publisko bibliotēku pakalpojumus lietotājiem ar redzes traucējumiem, izmantojot IKT rīkus.

Bibliotēku aktivitātes šajā jomā sasaucas ar 10. IAM – mazināta nevienlīdzība (veicina vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu un visu iedzīvotāju sociālo, ekonomisko un politisko iekļaušanu), kā arī ar 16. IAM – miers, taisnīgums, laba pārvaldība, kur 16.10. apakšmērķis paredz nodrošināt publisku piekļuvi informācijai ikvienam sabiedrības loceklim. Projekti un aktivitātes, kas saistītas ar IKT rīkiem un infrastruktūru veicina 9. IAM – ražošana, inovācijas un infrastruktūra – progresu.

Īpaši aktīva 2020. gadā bija Latvijas Neredzīgo bibliotēka, pilnveidojot pielāgotās literatūras apriti visā Latvijas teritorijā un darot to pieejamu ne tikai redzes invalīdiem, bet arī iedzīvotājiem ar drukātā teksta uztveres grūtībām:

- noslēgtas vairāk nekā 100 vienošanās ar pašvaldību publiskajām bibliotēkām par sadarbību SBA ietvaros;
- publikācijas no preses izdevumiem un informācija no e-resursiem tika lasīta pa tālruni;
- uzsākts jauns pakalpojums – audiogrāmatu lejupielāde attālināti;
- ar Kultūras ministrijas atbalstu iegādāta tehnika un uzsākta grāmatu reproducēšanu palielinātā drukā, kā arī tehnika un programma, lai nodrošinātu mācību grāmatu pārveidi pielāgotā formātā, dodot iespēju atvieglot mācību procesu bērniem ar lasīšanas grūtībām;
- uzsākts aktīvs darbs bibliotēkas "YouTube" kontā – veidots raidījumu cikls "Kafijas pauze", ievietoti stāsti no bibliotēkas audiogrāmatu piedāvājuma.

Iestāšanās Intelektuālā īpašuma organizācijas (*World Intellectual Property Organization, WIPO*) izveidotajā Pieejamu grāmatu konsorciijā (*Accessible Books Consortium*) dod iespēju Latvijas Neredzīgo bibliotēkai starptautiski apmainīties ar pielāgoto informāciju dažādos e-formātos.

Iedzīvotāju interese par audiogrāmatām aug, un šo pakalpojumu arvien vairāk piedāvā arī pagastu bibliotēkas. Tomēr nereti audiogrāmatu pieejamību traucē piemērotas atskaņošanas tehnikas trūkums. Tādēļ Alūksnes reģionā pēc Alūksnes pilsētas bibliotēkas iniciatīvas sadarbībā ar nodibinājumu "Alūksnes un Apes fonds" tika veikta ziedojumu vākšana MP3 atskaņotāju iegādei. Par savāktajiem līdzekļiem 2021. gada februārī tika iegādāti pirmie trīs atskaņotāji par kopējo summu 102 EUR. Dobeles novada Centrālā bibliotēka, īstenojot Dobeles novada pašvaldības atbalstīto projektu "Jaunas iespējas cilvēkiem ar redzes traucējumiem un citām lasīšanas grūtībām", iegādājās 15 magnetolas, kuras 2021. gada sākumā tika izsniegtas novada bibliotēkām, lai nodrošinātu iespēju piedāvāt audiogrāmatas tiem iedzīvotājiem, kam tas nepieciešams.

Paralēli tradicionālajiem IAM, kas visvairāk saistīti ar bibliotēku darbību (4. IAM – kvalitatīva izglītība, 9. IAM – ražošana, inovācijas un infrastruktūra, 11. IAM – ilgtspējīgas pilsētas un kopienas, 16. IAM – miers, taisnīgums, laba pārvaldība), Latvijas bibliotēkās iezīmējas dažādas aktivitātes arī saistībā ar citiem IAM (2. IAM – novērsts bads un ilgtspējīga lauksaimniecība, 5. IAM – dzimumu līdztiesība, 8. IAM – cienīgs darbs

un ekonomiskā izaugsme) un to virzieniem. Piemēram, Latgales Centrālā bibliotēka, Ogres Centrālā bibliotēka un Mārkalnes bibliotēka 2020. gada aktualizējušas dzimumu līdztiesības jautājumu. Viena no Latgales Centrālās bibliotēkas veiksmīgākajām aktivitātēm 2020. gadā bija seminārs skolu pedagogiem un bibliotekāriem par dzimumu līdztiesību "Indivīda loma mūsdienu pasaulē: stereotipi un perspektīvas" ar Zviedrijas un Latvijas lektoru piedalīšanos. Zviedrijas lektore Johanna Lundina (uzņēmuma "Equalate AB" dibinātāja un izpilddirektore), iepazīstināja ar Zviedrijas politiku dzimumu līdztiesības nodrošināšanā un dalījās pieredzē, kā par līdztiesīgu tiesību, atbildības un resursu pieejamības jautājumiem tiek runāts Zviedrijas skolās. Savukārt centra "Marta" Jaunatnes programmu vadītājas Madaras Mazjānes darbnīcā "Kas ir dzimumu līdztiesība un ko tā ēd?" semināra dalībniekiem bija iespēja smelties idejas, kā ar bērniem un jauniešiem runāt par dzimumu līdztiesību, lai palīdzētu viņiem veidot cieņā un līdztvērtībā balstītas attiecības ar sevi un apkārtni. Lai spēcīnātu Tēva dienas svinēšanas tradīcijas un veicinātu tēvu un bērnu kopīgu laika pavadīšanu, Latgales Centrālajā bibliotēkā tika rīkots Tēva dienas orientēšanās rallijs "Tētis bibliotēkas džungļos".

Turpināts darbs ar savām kopienām, organizējot saliedēšanās pasākumus (11. IAM – ilgtspējīgas pilsētas un kopienas). Piemēram, Ipiķu pagasta bibliotēka 2020. gadā uzsāka jaunu tradīciju – ugunscura iedegšanu pie Latvijas–Igaunijas robežas Ziemas Saulgriežos (trīs gadus tas notika tikai Vasaras Saulgriežos). Pēdējie Vasaras Saulgrieži bija ļoti emocionāli. Tas saistīts ar 2020. gada ārkārtējo situāciju, kad pulcēšanās ierobežojumi liedza organizēt pasākumus. Apmeklētāji, īpaši Igaunijas iedzīvotāji, ļoti gaidīja šo kopā būšanu un ieradās ļoti kuplā skaitā. Lielisks piemērs ir Ambelu pagasta bibliotēka, kas izvērsusi savu darbību gan sociālās iekļaušanas jomā (8. IAM – cienīgs darbs un ekonomiskā izaugsme; 10. IAM – mazināta nevienlīdzība), gan veselīga dzīvesveida popularizēšanā (3. IAM – laba veselība un labklājība). Tāpat bibliotēka izveidojusi agronomisku izstādi, kas darbojas reāllaika režīmā – "Puķudobe uz palodzes no A līdz Z" –, dodot iespēju skatīt visu darbību ķēdi no augu stādīšanas līdz ievākšanai un izmantošanai (4. IAM – kvalitatīva izglītība, 12. IAM – atbildīgs patēriņš un ražošana, 15. IAM – dzīvība uz zemes). Šie piemēri rāda, ka nozīmīgu ieguldījumu IAM progresa veicināšanā un kopienu dzīves kvalitātes uzlabošanā var sniegt tieši vismazākās bibliotēku sistēmas vienības – pagastu bibliotēkas.

Daudzas ikdienas aktivitātes Latvijas bibliotēkas realizē sava budžeta ietvaros. Lai finansētu lielākas un vērienīgākas aktivitātes, tiek rakstīti projekti, piesaistot finansējumu no starptautiskiem, nacionāliem un reģionāliem fondiem. Projektu tematiskais aptvērums ir ļoti plašs, bet lielākā daļa no tiem tieši vai pastarpināti veicina progresu IAM sasniegšanā. Tādējādi var apgalvot, ka projekti ir viens no rīkiem bibliotēku darbā ar IAM. To apliecina arī tas, ka bibliotēku darbinieki arvien vairāk iesaistās dažādu sabiedrisko organizāciju projektu izstrādē un realizācijā, kas nav tieši saistīti ar bibliotēku darbu, bet ir nozīmīgi vietējai kopienai, piemēram, publiskās vides uzlabošana un iekārtošana, piemiņas vietu un citu vēsturiski nozīmīgu objektu sakopšana.

Līdzīgi kā citus bibliotēku darba virzienus, arī bibliotēku īstenotās aktivitātes un darbību IAM jomā ietekmējuši Covid-19 pandēmijas apstākļi. Tomēr kopumā Latvijas bibliotēkas ir pieņēmušas IAM un spēj saskatīt sava darba saistību ar tiem. Diemžēl lielākā daļa pasākumu un aktivitāšu netiek plānota, sasaistot tos ar konkrētiem IAM, sasaiste ar ilgtspējīgu attīstību lielākoties notiek vēlāk, to analizējot. Tāpēc atbalstāms ir Jēkabpils pilsētas bibliotēkas darba pārskatā par 2020. gadu minētais ierosinājums: "izstrādāt konkrētu aktivitāšu plānu, kas būtu saistīts ar ilgtspējīgas attīstības mērķu popularizēšanu un īstenošanu". Tāpat būtu turpināma IAM iepazīšana, no vispārīgā līmeņa pārejot dziļākā izpratnes līmenī.

Skatot norises Eiropā un pasaulē, paredzams, ka IAM loma tikai pieaugs, un ilgtspējas aspekts kļūs arvien nozīmīgāks arī bibliotēku darbā. Ir piemēri, kad, plānojot budžetu, bibliotēkām jāparedz atsevišķa budžeta pozīcija IAM īstenošanai. Tāpat jau šobrīd daudzos projektu konkursos, vērtējot projektu pieteikumus, viens no kritērijiem ir projekta ilgtspēja no sociālā, ekonomiskā, kultūras un ekoloģiskā viedokļa. Tāpēc mērķis, uz kuru mums vajadzētu virzīties, ir ilgtspējīgas attīstības iekļaušana bibliotēku pamatdarbībā, uztverot IAM kā vienu no bibliotēkas darba virzieniem un pienākumiem.

Izmantotie informācijas resursi

Ar grozījumiem Bibliotēku likumā definēs īpaši aizsargājamo bibliotēkas krājumu un rīcības pamatprincipus ar to. Kultūras ministrija [tiešsaiste], 2021. g. 18. maijs. Inf. sagat. Dace Vizule. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/ar-grozijumiem-biblioteku-likuma-defines-ipasi-aizsargajamo-bibliotekas-krajumu-un-ricibas-pamatprincipus-ar>

Bibliotekāra profesionālās un vispārējās kompetences akadēmiskajās bibliotēkās. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2020. g. 26. nov. Inf. sagat. Viktorija Aleksejeva. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/bibliotekara-profionalas-un-visparejas-kompetences-akademiskajas-bibliotekas>

Bibliotekāra profesionālās un vispārējās kompetences publiskajās bibliotēkās. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2020. g. 23. okt. Inf. sagat. Viktorija Aleksejeva. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/bibliotekara-profionalas-un-visparejas-kompetences-publiskajas-bibliotekas>

Bibliotēku statistika. Latvijas Nacionālā bibliotēka [tiešsaiste]. Pieejams: <https://lnb.lv/lv/latvijas-biblioteku-statistikas-informacijas-apkoposana>

Covid-19 pandēmija. Nacionālā enciklopēdija [tiešsaiste], atjaunots 2021. g. 19. janv. Aut. Dzintars Mozgis. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/65477-Covid-19-pand%C4%93mija>

Darbs ar bērniem un jauniešiem 2020. gadā [tiešsaiste : prezentācija]. Sagat. Madara Freivalde. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/30633839.pdf>

EBLIDA ziņojums "Domāt neiedomājamo" lasāms latviski. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2021. g. 21. febr. Inf. sagat. Māra Jēkabsone. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/eblida-zinojums-domat-neiedomajamo-lasams-latviski>

Informācija un dokumentācija. Starptautiskā bibliotēku statistika : LVS ISO 2789 : 2016. Aizstāj LVS ISO 2789 : 2007. Rīga : Latvijas Standarts, 2016. 92 lpp.

Kultūras dati [tiešsaiste] : Latvijas kultūras datu portāls. Pieejams: <https://kulturasdati.lv/lv>

Kultūras ministrijas atbalstīto semināru bibliotēku un muzeju speciālistu digitālo prasmju attīstībai novērtējums. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2021. g. 14. janv. Inf. sagat. Māra Jēkabsone.

Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/kulturas-ministrijas-atbalstito-seminaru-biblioteku-un-muzeju-specialistu-digitalo-prasmju-attistibai-novertejums>

Kultūras ministrijas atbalsts vērtīgo grāmatu iepirkumam. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2020. g. 2. nov. Inf. sagat. Evija Vjaterē. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/kulturas-ministrijas-atbalsts-vertigo-gramatu-iepirkumam>

Latvijas Bibliotēku padomes sanāksmju protokoli, 2020. Kultūras ministrija [tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/biblioteku-padomes-sanaksmes>

Latvijas pārstāvji – visās EBLIDA ekspertu darba grupās. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2021. g. 1. apr. Inf. sagat. Māra Jēkabsone. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/latvijas-parstavji-visas-ebilda-ekspertu-darba-grupas>

Latvijas publisko bibliotēku darba pārskati, 2020 [tiešsaiste]. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/70743.html>

Noslēgušies Kultūras ministrijas atbalstītie semināri bibliotēku un muzeju speciālistu digitālo prasmju attīstībai. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2020. g. 22. dec. Inf. sagat. Māra Jēkabsone. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/noslegusies-kulturas-ministrijas-atbalstitie-seminari-biblioteku-un-muzeju-specialistu-digitalo-prasmju-attistibai>

Publisko bibliotēku apaļā galda diskusijas par darbu 2020. gadā [tiešsaiste] : [prezentācija] 2021. g. 24. marts. Sagat.: Evija Vjaterē, Māra Jēkabsone, Ilze Kļaviņa, Diāna Rudzīte, Kristīne Deksnē, Marlēna Krasovska. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/30628307.pdf>

Skolu bibliotēkas 2020. gadā. Latvijas Bibliotēku portāls [tiešsaiste], 2021. g. 1. jūl. Inf. sagat. Madara Freivalde. Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/skolu-bibliotekas-2020-gada>

Turning FAIR into reality : final report and action plan from the European Commission expert group on FAIR data. Publications Office of the EU [tiešsaiste], 2018. g. 26. nov. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7769a148-f1f6-11e8-9982-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-80611283>

Vērtīgo grāmatu iepirkuma programma publiskajām bibliotēkām : projekts. Latvijas Nacionālā bibliotēka [tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.lnb.lv/lv/projekti/vertigo-gramatu-iepirkuma-programma-publiskajam-bibliotekam>

L N B

L A T V I J A S
N A C I O N Ā L Ā
B I B L I O T Ē K A

lnb.lv #lnblv

